

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
МАРІУПОЛЬСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ЕКОНОМІКО-ПРАВОВИЙ ФАКУЛЬТЕТ
КАФЕДРА ПРАВА ТА ПУБЛІЧНОГО АДМІНІСТРУВАННЯ**

До захисту допустити:

Зав. кафедри

к.ю.н., доцент Черних Є.М.

«___» _____ 2021 р.

**КОНТРОЛЬ ЗА ВЧИНЕННЯМ ЗЛОЧИНУ: ОРГАНІЗАЦІЙНО-
ПРАВОВИЙ АСПЕКТ**

Кваліфікаційна робота
здобувача вищої освіти
другого (магістерського) рівня вищої
освіти освітньо-професійної
програми 081 Право
Лавриненко Анастасії Олександрівни
Науковий керівник:
Хараберюш Іван Федорович
д.ю.н., професор
Рецензент: начальник відділу
превенції, майор поліції
Центрального відділу поліції ГУНП в
Донецькій області,
Безруков Д.В.

Кваліфікаційна робота захищена
з оцінкою _____
Секретар ЕК _____
«___» _____ 2021 р.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ЗДІЙСНЕННЯ КОНТРОЛЮ ЗА ВЧИНЕННЯМ ЗЛОЧИНУ.....	8
1.1 Поняття та сутність контролю за вчинення злочину як виду негласних слідчих (розшукових) дій.....	8
1.2 Правові засади здійснення контролю за вчиненням злочину	19
Висновки до розділу 1.....	31
РОЗДІЛ 2. ОРГАНІЗАЦІЙНІ АСПЕКТИ ЗДІЙСНЕННЯ КОНТРОЛЮ ЗА ВЧИНЕННЯМ ЗЛОЧИНУ.....	34
2.1 Форми контролю за вчиненням злочину.....	34
2.2 Організація проведення контролю за вчиненням злочину	44
Висновки до розділу 2.....	56
РОЗДІЛ 3. ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ УДОСКОНАЛЕННЯ ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВИХ ОСНОВ КОНТРОЛЮ ЗА ВЧИНЕННЯМ ЗЛОЧИНУ.....	58
3.1 Проблеми удосконалення організаційно-правових основ контролю за вчиненням	

злочину.....	58	
3.2 Шляхи удосконалення організаційно-правових основ контролю за вчиненням злочину.....		
.....	67	
Висновки	до	розділу
3.....	73	
ВИСНОВКИ.....		
.....	76	
СПИСОК		ВИКОРИСТАНИХ
ДЖЕРЕЛ.....	81	

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. До найважливіших передумов вдосконалення боротьби зі злочинністю відносяться здійснювані в нашій країні соціально-економічні перетворення. Якісні зміни в економіці, ідеології та політичній сфері, що відбулися за останнє десятиліття, призвели до того, що існуюча раніше система суспільних норм і цінностей багато в чому виявилася зруйнованою, а нової поки що створити не вдалося. Складні соціальні процеси, що відбуваються в нашій країні, вимагають докорінного покращення діяльності правоохоронних органів щодо зміцнення законності та правопорядку. З урахуванням нових умов йде активний пошук вирішення проблем підвищення ефективності та посилення боротьби зі злочинністю.

Важливу та відповідальну роль у цьому покликана відіграти кримінологічна профілактика злочинів, що передбачає використання широкого комплексу заходів, різних за характером, цілями, рівнем, масштабами застосування та суб'єктами запобіжної діяльності, однією зі складових якої є контроль за вчиненням злочинів.

В той же час в організації профілактики злочинів за останні роки виникла низка серйозних труднощів, в основному обумовлених негативними соціально-економічними факторами, значним зростанням злочинності та зміною її характеру, демонтажем системи профілактики злочинів, що існувала раніше, що відбулося в нашій країні в пострадянський період, недооцінкою її загальної ролі у боротьбі зі злочинністю.

Все це відбувається на тлі суттєвих змін у стані, структурі та динаміці злочинності, активного технічного оснащення злочинного середовища, яке найчастіше якісно перевершує оснащеність підрозділів правоохоронних органів. Поява нових видів та способів скоєння злочинів, у тому числі з використанням найпередовіших технологій, є передумовою внесення коректив у зміст профілактичної діяльності, що проводиться

правоохоронними органами, яка покликана знаходити нові та все більш сучасні способи протидії злочинним проявам, широко впроваджувати форми контролю за вчиненням злочинів, системи та технології, що забезпечують інтенсифікацію та безпеку боротьби зі злочинністю, спираючись на досягнення науково-технічного прогресу, позитивний досвід проведення негласних слідчих дій.

Ступінь наукової розробки теми. Поряд із цим дослідження проблем вивчення, розробки, організації, впровадження та проведення контролю за вчиненням злочинів в сучасній кримінології носить епізодичний, уривчастий, а найчастіше й суперечливий характер. Багато аспектів застосування форм контролю за вчиненням злочинів на сьогоднішній день не мають детального та поглибленого опрацювання, відсутні роботи, присвячені цим питанням, явно недостатньо методичних розробок з проблем використання форм контролю за вчиненням злочинів, що створює серйозні труднощі у проведенні комплексу відповідних заходів. в цілому. Різні аспекти використання форм контролю за вчиненням злочинів привертали увагу таких вчених, як Л.В. Багрій- Шахматов, Ю.В. Баулін, В.І. Борисов, В.Г. Бурчак, Н.О. Гуторов, О.М. Джужа, О.Ф. Долженков, А.П. Закалюк, О.Г. Кальман, О.О. Кваша, М.І. Камлик, І.П. Козаченка, О.М. Костенка, В.К. Лисиченко, В.П. Меживий, К.А. Мулик, Д.Й. Никифорчук, І.В. Сервецький, В.В. Сташис, З.Р. Сулемайнова, В.Я. Тацій, В.П. Тихий та інших. Проте системно та комплексно, у контексті сучасних можливостей, ця тема досі не досліджувалася. Вибір теми дослідження також зумовило важливе соціальне значення, яке набуває вдосконалення форм та методів роботи з протидії злочинів за допомогою застосування форм контролю за вчиненням злочинів.

Мета дослідження полягає у здійсненні загально-теоретичної характеристики правової природи форм контролю за вчиненням злочинів, а також обґрунтування власної позиції щодо досліджуваної проблематики.

Для досягнення поставленої мети були поставлені наступні завдання:

- розкрити поняття та сутність контролю за вчиненням злочину як виду негласних слідчих (розшукових) дій;
- розглянути правові засади здійснення контролю за вчиненням злочину;
- окреслити форми контролю за вчиненням злочину;
- проаналізувати організацію проведення контролю за вчиненням злочину;
- визначити проблеми удосконалення організаційно-правових основ контролю за вчиненням злочину;
- обґрунтувати шляхи удосконалення організаційно-правових основ контролю за вчиненням злочину.

Об'єктом дослідження є теоретичні кримінологічні проблеми протидії злочинам із використанням форм контролю за вчиненням злочинів зазначених у ст. 271 КПК України.

Предметом дослідження є діяльність правоохоронних органів та інших суб'єктів щодо застосування форм контролю за вчиненням злочинів зазначених у ст. 271 КПК України.

Методи наукового дослідження. Теоретичну основу роботи становить діалектичний метод пізнання, який забезпечив розкрити поняття визначення правової природи форм контролю за вчиненням злочину. За допомогою методу системно-структурного аналізу було здійснено аналіз змісту і структури норм Кримінального процесуального кодексу України, що регулюють питання визначення правової природи форм контролю за вчиненням злочину. Системний аналіз дозволив розглянути правові засади здійснення контролю за вчиненням злочину; встановити організаційні аспекти здійснення контролю за вчиненням злочину; а ситуаційний аналіз дозволив приділити достатню увагу детальному розгляду найбільш важливих проблем щодо удосконалення організаційно-правових основ контролю за вчиненням злочину. Для окреслення конкретної форми контролю за вчиненням злочину, що встановлені у ст. 271 КПК України, застосовувався

формально-юридичний метод. Системно-функціональний метод застосовувався для обґрунтування шляхів удосконалення організаційно-правових основ контролю за вчиненням злочину.

Наукова новизна отриманих результатів. В ході дослідження, керуючись методами системно-структурного аналізу, було доведено, що у кримінологічній теорії профілактики злочинів необхідно виділити самостійний напрямок — контроль за вчиненням злочину. Значимість цього напрямку в сучасних умовах постійно зростатиме.

На сьогоднішній день відсутні сучасні спеціальні кримінологічні дослідження, присвячені теоретичним та практичним питанням використання певних форм контролю за вчиненням злочину. Наявні окремі публікації носять обмежений характер і не дають обґрунтованого затвердження ролі та місця контролю за вчиненням злочину у системі профілактики злочинів.

На сьогодні контроль за вчиненням злочину є однією з базових складових комплексу заходів, що проводяться з метою запобігання злочинності, через те, що успішна їх реалізація багато в чому визначає успіх боротьби зі злочинністю загалом. Вони не тільки повинні широко використовуватися у профілактичній діяльності, але й бути одними із сучасних та ефективних інструментів її здійснення. Використанню певних форм контролю за вчиненням злочину у системі профілактичної діяльності має бути відведене особливе місце, оскільки при професійному та цілеспрямованому їх застосуванні значно підвищується її результативність.

У процесі дослідження встановлено, що до цього часу в кримінологічній науці відсутнє науково обґрунтоване визначення поняття «контроль за вчиненням злочину» як однієї з важливих складових комплексу запобігання злочинам. У кваліфікаційній роботі зроблено спробу таке поняття сформулювати.

Виходячи з аналізу існуючого стану та прогнозу розвитку ситуації, можна виділити такі пріоритетні напрямки в науково-технічному та

ресурсному забезпеченні діяльності правоохоронних органів на найближчий період:

- визнання контролю за вчиненням злочину фактором, що визначає можливості та ефективність правоохоронної діяльності;
- розвиток системи профілактичної діяльності за допомогою концентрації зусиль на пріоритетних напрямках удосконалення контролю за вчиненням злочину шляхом розробки, освоєння виробництва та закупівлі комплексів технічних засобів для вирішення проблем профілактики конкретних видів злочинів (охорона громадського порядку та боротьба з поширенням наркотиків);
- активне впровадження досягнень вітчизняної та світової науки та техніки у практичну діяльність правоохоронних органів щодо проведення окремих заходів контролю за вчиненням злочину.

Практичне значення отриманих результатів. Основні положення та висновки дослідження можуть бути використані у науково-дослідній сфері – положення та висновки кваліфікаційної роботи можуть бути основою для подальшого вивчення перспектив розвитку законодавства України в сфері реалізації форм контролю за вчиненням злочину; а також у навчальному процесі при вивченні курсу «Кримінальне право України», «Кримінально-процесуальне право України», «Оперативно-розшукова діяльність» та інших курсів у навчальному процесі юридичних навчальних закладів.

Апробація дослідження. Основні положення, результати дослідження, висновки і рекомендації були представлені в рамках Круглого столу «Теоретико-практичні засади розвитку національного права України в умовах євроінтеграції» (Маріупольський державний університет, 01 грудня 2021 р., с. 32-34).

Структура дослідження визначена метою і завданнями. Робота складається з вступу, трьох розділів, які включають 6 підрозділів, висновків та списку використаних джерел (71 найменування). Обсяг основної частини роботи становить 80 сторінок.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ЗДІЙСНЕННЯ КОНТРОЛЮ ЗА ВЧИНЕННЯМ ЗЛОЧИНУ

1.1 Поняття та сутність контролю за вчинення злочину як виду негласних слідчих (розшукових) дій

Трансформаційні зміни, що відбулися у кримінальному судочинстві багатьох країн світу (особливо це стосується країн колишньої СРСР) призвели до повної реформи методу отримання більшості доказів, які були результатом провадження у переважній більшості розслідування негласних слідчих дій [1, с. 69;130].

На думку багатьох українських громадських діячів, а також науковців заявлено, що нова конструкція КПК України, який набув чинності 13 квітня 2012 року № 4651-VI – це історичний крок до побудови демократичного суспільства, отож він здобув здебільшого позитивної оцінки, хоча і викликав деякі дискусії серед вітчизняних юристів, теоретиків та представників правоохоронних органів.

Застосування в Україні чинних норм КПК України відкрило новий етап розвитку досудового розслідування на всій території пострадянського простору, тому що він ввібрав в себе все прогресивне, світовий досвід організації діяльності національних інституцій для реагування незаконної діяльності та детальне правове регулювання провадження як гласних, так і негласних слідчих дій, спрямованих на їх розслідування [2, с. 126-128]. Важливо відзначити, що зазначений зміст КПК України вніс не лише принципові зміни у кримінальне процесуальне законодавство України, а й у правові основи закону про оперативну-розшукову діяльність, що безумовно, потребує окремого наукового дослідження.

Об'єктивно кажучи, передумови реформування кримінальної системи переслідування, передусім спрямовані на її оптимізацію шляхом комбінування у досудовому розслідуванні кримінальних правопорушень, гласних і негласних методів отримання інформації для подальшого перетворення її в докази.

Враховуючи зростання потенційної злочинності в нашій державі, застосування нею сучасних технологій, форм та методів проведення протиправної діяльності, необхідно розробити відповідну систему контрзаходів з боку правоохоронних органів з тією метою, щоб забезпечити належний рівень правопорядку, захисту законних інтересів особи, суспільства та країни від протиправних посягань. Сьогодні це особливо важливо, коли Україна переживає складні політичні та економічні умови. Варто зазначити, що, нинішній КПК України більшість вчених, серед яких М.Л. Грибов вважають це дійсно інноваційним і «збалансованим», тому що він увібрав в себе багато позитивного досвіду кримінального провадження зарубіжних країн [3]. Проаналізував законодавство зарубіжних країн, можна зробити висновок, що в найбільших демократичних країнах, зокрема Сполучені Штати, Великобританія, Франція та Німеччина показало, що міжнародне співтовариство визнає досить демократичним і цивілізованим використання конспірологічних методів для отримання інформації про підготовку та вчинення злочинів.

Належний рівень правового нагляду, контролю, регламентації та гарантії законності є передумовами для таких дій, які тимчасово обмежують права і свободи людини: спостереження за особою, аудіо-, відеоспостереження, отримання інформації з транспортних телекомунікаційних мереж тощо, надають суспільству можливість вжити цих національно-правових заходів як дієвий елемент у боротьбі зі злочинністю. У той же час, на думку багатьох науковців, які досліджували проблеми захисту прав і свобод людини і громадянина, що у державі повинен підтримуватися

правопорядок із одночасним захистом прав і свобод людини і громадянина, а не як аморальне втручання в особисте життя [4].

Отже, прийняття нового КПК України є результатом впровадження інституту «контролю за вчиненням злочину». Наведене поняття виникає у результаті введення у кримінальний процес інституту «негласні слідчі (розшукові) дії» щодо забезпечення конфіденційності отримання інформації щодо вчинення злочинів окремими особами. В той самий час, слід зазначити, що чинний КПК в Україні не визначає поняття «контроль за вчиненням злочину», що б свою чергу допомогло зрозуміти його природу і зміст.

Необхідно зазначити, що на науковому рівні, як вітчизняному так і зарубіжному, доцільність використання у боротьбі з певними злочинними діями слідчих заходів та прийомів (методів), дуже важливо для змісту здійснення форм контролю за вчиненням злочину, що досліджувалися на різних історичних етапах розвитку кримінального процесуального законодавства.

Проте аналіз наукових досягнень у цій галузі показав відсутність теоретико-правового визначення поняття контролю за злочинністю та недостатністю досліджень останнього як узагальнюючої наукової категорії.

Крім того, визначити поняття будь-якого явища означає його розкрити, тобто сформулювати його сутність. Також для визначення його змісту та сутності необхідно правильне розуміння такого явища як «контроль».

Отже, слід почати з того, що ж саме розуміється під «контролем за вчиненням злочину»? Щоб відповісти на це запитання, слід почати з визначення етимології слову «контроль», пов'язати його зі «вчиненням злочину» та здійснити його аналіз. Тому при виробленні поняття «контролю за вчиненням злочину» необхідно узгодити основні характеристики етимології одноелементного поняття «контроль». Вивчаючи характер контролю за вчиненням злочину, необхідно звернути увагу на вивчення правової природи цього явища. Тобто визначення правової природи будь-якого явища пов'язане з його визначенням сутності. Вивчення саме правової

природи такого явища як контроль, дозволить встановити його автономію у правовому просторі шляхом надання правової характеристики, визначення сутнісних та матеріально-правових ознак. Без цього неможливо правильно судити про явище, оскільки воно є об'єктивним визначенням природи самого предмету. Мабуть, через слово «природа» вчені часто використовують для назви обрану тему. Іноді відповідні слова є по суті синонімами, оскільки у визначенні найчастіше ці терміни вживаються одночасно, що повинно передбачати розрізнення змісту вживаних понять .

Контроль - французьке - controle (відомість, реєстр). В українській мові слово почало використовуватися у першій третині XVIII ст. Похідні від нього увійшли у вжиток протягом цього століття. Слово було запозичене або безпосередньо з французької, або через голландську мову, де controle має аналогічне українське значення - перевірка спостереження за чим-небудь [5].

Контроль за вчиненням злочину заснований на теорії контролю за злочинністю, яка була розроблена вченим Емілем Дюркгеймом про злочинність як нормальне соціальне явище, що вічно існує в суспільстві, з яким неможливо і недоцільно боротися, і яке треба лише контролювати, щоб воно не виходило за певні рамки.

Термін «контроль за вчиненням злочинів» набув свого значення паралельно з оперативно-розшуковою діяльністю правоохоронних органів, яке було введено в практичний і науковий обіг після прийняття Верховною Радою СРСР в 1958 р. Основ кримінального судочинства Союзу РСР та союзних республік та видання надалі республіканських кримінальних кодексів. У нормативних актах та спеціальній літературі, виданій до 1958 р., для позначення такої діяльності оперативних підрозділів вживалися терміни: «негласне розслідування», «кримінально-розшукова робота» або «кримінальний розшук», надалі укоренився термін «агентурно-оперативна» чи «оперативна робота». У 1958 р. була спроба запровадити поняття «агентурно-оперативна боротьба зі злочинністю», яке було замінено терміном «оперативно-розшукова діяльність», відповідним вимогам нового

кримінально-процесуального закону та виданих на його основі підзаконних нормативних актів [6].

Перелічені терміни позначали ту саму діяльність спеціальних служб, що полягає у здійсненні негласних оперативних заходів з метою боротьби зі злочинністю. Різничитання в термінології були прямим наслідком відсутності в КПК 1926 року згадки про оперативно-розшукові заходи. Саме ці законодавчі акти вперше містили вказівку на необхідність здійснення органами дізнання оперативно-розшукових заходів з метою виявлення ознак злочинів та осіб, які їх вчинили.

Таке формулювання в законі дозволило не лише легалізувати державну необхідність та обов'язок органів дізнання здійснювати оперативно-розшукові заходи з метою контролю за вчиненням злочину та боротьби зі злочинністю, а й послужило вихідним становищем для визначення сутності цієї діяльності державних органів.

Теоретичне осмислення контролю за вчиненням злочину - це часто єдина можливість не інтуїтивно, а свідомо використовувати її положення у боротьбі зі злочинністю.

У своєму розвитку теорія контролю за вчиненням злочину пройшла низку етапів поряд з таким поняттям як оперативно-розшукова діяльність, які можна уявити так:

- перший - 50-ті роки: сформувався предмет оперативно-розшукової діяльності в ОВС як самостійна навчальна дисципліна;

- другий - 60-70-ті роки: оперативно-розшукова діяльність ОВС повністю оформилася як самостійна дисципліна, що вивчається у всіх навчальних закладах МВС;

- третій - 70-80-ті роки: найбільш плідний період у розвитку теорії оперативно-розшукової діяльності ОВС, для якого характерні всеосяжна розробка її проблем, пошук та теоретичне обґрунтування нових форм та методів оперативної роботи;

- четвертий - 90-ті роки: розробка теоретичних положень до сучасних соціально-економічних умов, зокрема прийняття закону «Про оперативно-розшукову діяльність» 1992 року, активне вивчення та узагальнення зарубіжного досвіду у зв'язку з інтеграцією України у світове економічне співтовариство

У найзагальнішому вигляді контроль за вчиненням злочину є системою спеціальних оперативних заходів не процесуального характеру, здійснюваних переважно негласно оперативними підрозділами з метою боротьби зі злочинністю.

Самостійне значення контролю за вчиненням злочину визначено порівняно недавно. Раніше вважалося, що контроль є додатком криміналістики і має суто допоміжний характер для вирішення криміналістичних завдань. Однак ретельне дослідження контролю за вчиненням злочину як у нашій країні, і там, дозволило зробити однозначний висновок, що вона є самостійним напрямом діяльності з усіма властивими йому атрибутами. Підтвердженням зазначеної точки зору можуть бути такі ознаки контролю за вчиненням злочину як форми діяльності правоохоронних органів:

- контрольна спрямованість оперативних заходів;
- конспіративний характер більшості форм контролю за вчиненням злочину, що проводяться;
- спеціальні суб'єкти контролю за вчиненням злочину;
- правова регламентація контролю за вчиненням злочину (докладно розглядається далі) [7].

Тривалий час контроль за вчиненням злочину в Україні (включаючи радянський період) залишався забороненою темою відкритої юридичної літератури та засобів. Він регулювалася лише підзаконними актами.

Отже, щоб усвідомити, що являє собою контроль за вчиненням злочину, необхідно як мінімум знати, до компетенції яких державних органів

вона належить, які межі їх повноважень, у яких організаційно-тактичних формах вона здійснюється і що є контрольними заходами.

З визначення контролю за вчиненням злочину логічно випливають завдання, що стоять перед нею:

1. виявлення злочинів та осіб, які їх готують, вчиняють або вчинили;
2. попередження злочинів;
3. припинення злочинів;
4. розкриття злочинів;
5. добування інформації про події або дії, що створюють загрозу державній, військовій, економічній чи екологічній безпеці України.

Отже, виходячи з поставлених задач перед оперативною діяльністю, можна виокремити контроль за вчиненням злочинів.

У сучасній юридичній літературі під контролем за вчиненням злочинів розуміють один із видів соціального контролю. Оскільки злочинність (що б не вкладалося в це поняття в різні епохи у різних народів) здавна сприймалася як найнебезпечніша форма «відхилень», оскільки та засоби впливу на осіб, визнаних злочинцями, застосовувалися найжорсткіші (жорстокі).

Контроль за вчиненням злочинів це і оперативно - профілактичний контроль за кримінальним середовищем, тобто тими контингентами населення, які найбільше схильні до скоєння злочинів – раніше судимими; особами, які споживають наркотики; підлітковими та молодіжними антигромадськими групами; екстремістськими структурами, що закликають до різних форм насильства, непокори на ґрунті релігійних, національних та інших конфліктних відносин; маргінальним групам, утвореним на ґрунті пияцтва, паразитичного способу життя, жебракування; мігрантськими анклавами з очевидними ознаками протиправної спрямованості (кримінальні гетто). Це дуже широкий комплекс проблем, який включає вдосконалення заходів кримінально-правового впливу на основі кримінологічних досліджень із використанням технологій цифрового світу [8].

Таким чином, контроль за вчиненням злочину, представляє собою систему негласних слідчих дій, що включає до її складу різні їх категорії залежно від змісту та спрямованості останніх, характеру розв'язуваних завдань, функціональних особливостей та суб'єктів здійснення, а також дотримання (обмеження) прав та свобод учасників оперативно-розшукової діяльності [9, с. 23].

Залежно від специфіки вирішуваних завдань важливою складовою частиною аналізованої системи оперативних заходів складають ті з них, які забезпечують виявлення, попередження розкриття та розслідування злочинів, виявлення розшукуваних осіб та предметів злочинного зазіхання, а також оперативне забезпечення заходів державного примусу, що призначаються за вироком суду [10]. Саме вони в теорії оперативної діяльності називаються «контроль за вчиненням злочину», і вони розкривають сутність розглянутого виду діяльності в цілому [11].

Контроль за вчиненням злочину є видом негласних слідчих дій, як елемент будь-якої пізнавальної діяльності та як система організації, що має свою особливу правову природу, підстави та принципи організації [12].

З урахуванням сказаного необхідно наголосити, що нами поділяється висловлена в літературі думка, за якою система контролю за вчиненням злочину, що здійснюються переважно негласно із застосуванням властивих тій чи іншій службі засобів, методів і форм, що становить сутність оперативно-розшукової діяльності.

Таким чином, у загальному вигляді контроль за вчиненням злочину є комплексом цілеспрямованих заходів, що здійснюються суб'єктами оперативної діяльності для виявлення, перевірки та накопичення відомостей, що містять нові (раніше не відомі правоохоронні органи) спеціальних знань, що мають значення для вирішення завдань боротьби з злочинністю. Отже, напрямок контролю за вчиненням злочину передбачає - пошук серед населення; у місцях концентрації осіб, що представляють оперативний інтерес, та збут викраденого майна; у кримінальних групах, серед осіб, які

залучаються до кримінальної відповідальності, які відбувають кримінальне покарання [13]. Розглядаючи це визначення поняття контролю за вчиненням злочину, є необхідним уточнити наші позиції з цього питання.

По - перше, мова, на нашу думку, повинна йти не тільки про виявленні оперативні данні, а також пошук інших видів соціальної інформації про раніше невідомі правоохоронні органи, особах, фактах та обставинах, що представляють оперативний інтерес.

По - друге, в даному розумінні контроль за вчинення злочину є винятковою прерогативою оперативних підрозділів, які здійснюють ОРД, а не всіх служб та співробітників правоохоронних органів, які здійснюють окремі ОРД.

По-третє, для аналізованої організаційно-тактичної форми контроль за вчинення злочину важливою особливістю є його ініціативний характер, можливість здійснення негласний слідчих дій як незалежно від конкретних фактів скоєних та зареєстрованих злочинів на визначеній території (район, місто), у галузях, сферах, окремих об'єктах економіки регіону, так і у зв'язку зі скоєнням злочинів, у тому числі на території обслуговування інших правоохоронних органів.

Залежно від цього контроль за вчиненням злочину може носити багатоцільовий та цільовий характер і має право на існування класифікація розглянутого виду діяльності з даної основи.

Цілком правий О.С. Вандишев [14, с. 3], який стверджує, що «контроль за вчиненням злочину передбачає отримання та перевірку первинної інформації про комплекс осіб та фактів, що представляють оперативний інтерес, поза зв'язком з конкретною особою або фактом, з наступним виділенням останніх із загальної маси. Така форма застосовується для розкриття та запобігання злочинам за принципом «від злочину до злочину». У цьому – одна з її головних відмінностей від заходів щодо справ оперативного обліку, які завжди проводяться за конкретними фактами і щодо конкретних осіб».

Окремі автори стверджують, що за змістом дана форма оперативно-розшукової діяльності містить у собі різноманітні оперативні заходи, взаємопов'язаний комплекс яких дозволяє насамперед збирати, накопичувати і систематизувати відомості про осіб, які відрізняються станом кримінальної небезпеки [15, с.32]. З цієї точки зору, навряд чи можна погодитися, оскільки накопичення та систематизація інформації властиве всім без винятку організаційно-тактичним формам оперативної діяльності так само як і іншим державно-правовим формам боротьби зі злочинністю: кримінально-процесуальною, адміністративно-правовою, кримінально-виконавчою.

Вказані операції з інформацією є складовою процесу інформаційного забезпечення оперативно-розшукової та управлінської діяльності правоохоронних органів взагалі та зокрема аналізованих підрозділів, що здійснюють контроль за вчиненням злочину: кримінального розшуку, по боротьбі з економічними злочинами та незаконним обігом наркотиків.

Очевидно, змістовні особливості контролю за вчиненням злочину перебувають у іншому. Як нам видається, мають рацію ті автори, які розглядають його як систему здійснюваних оперативними апаратами оперативних заходів щодо збирання, накопичення та систематизації первинної інформації про осіб, явища, факти, матеріальні об'єкти, предмети та документи, що становлять оперативний інтерес з метою профілактики, попередження, припинення та розкриття злочинів, розшуку злочинців, що сховалися [16, с. 37- 45; 17, с.39-41;18].

Характерні риси контролю, як самостійної організаційно-тактичної форми негласних слідчих дій, у спеціальній літературі найчастіше виділяються такі: здійснення контролю є не тільки правом, а й одним з основних обов'язків правоохоронних органів; комплексність вживаних заходів та їх яскраво виражена розвідувальна спрямованість, головна роль у вирішенні контрольних задач відводиться оперативним підрозділам.

Найбільший ефект досягається при проведенні контролю за такими напрямками: пошук на об'єктах економіки, що обслуговуються підрозділами

кримінальної поліції; контроль у місцях появи та перебування осіб, які представляють оперативний інтерес, та ймовірного скоєння злочинів; контроль у кримінальних групах населення; контроль серед осіб, затриманих та заарештованих; пошук у мережі інтернет; контроль запису відео камер тощо [19, с. 32].

Реалізація перерахованих основних напрямів досягається шляхом залучення конфідентів для отримання конфіденційної оперативно-значущої інформації про місця концентрації осіб, що представляють оперативний інтерес (на об'єктах концентрації пасажирів залізничного, повітряного, водного, морського та автомобільного транспорту); у місцях масового відпочинку (на території парків, скверів, на дискотеках, нічних клубах, міських пляжах та зонах заміського відпочинку тощо); у районі підприємств громадського харчування (ресторани, бари, кафе тощо); місцях збуту викраденого майна (оптові ринки, комерційні магазини тощо); пошук у кримінальних групах (у середовищі наркоманів, осіб, схильних до вчинення правопорушень, які не мають постійного місця проживання, незаконних мігрантів – іноземців та притягнутих до відповідальності за вчинене правопорушення).

Структурно – контроль за вчиненням злочину як діяльність правоохоронних органів складається з двох елементів: а) створення та зміцнення оперативних позицій на об'єктах та місцях, де можливе отримання оперативної інформації про осіб та фактах, що становлять оперативний інтерес; б) здійснення комплексу оперативно-розшукових та пошукових заходів, передбачених законодавством України за всіма перерахованими вище напрямками з урахуванням основних ліній роботи аналізованих правоохоронних органів, які здійснюють ОРД [20].

Так, наприклад, комплекс заходів, спрямованих на виявлення фактів злочинів проти іноземних громадян чи скоєних із їх участю, особливо у великих містах, курортній місцевості, портових містах, включає, перш за все створення необхідних оперативних позицій у готелях, мотелях, кемпінгах,

гуртожитках, ресторанах та інших місцях проживання та відвідування іноземними громадянами метою виявлення та викриття організованих злочинних груп нарковласників, злодіїв, шахраїв та інших категорій злочинців.

Таким чином, контроль за вчиненням злочину – це вид оперативно-розшукової діяльності, що здійснюється гласно чи негласно оперативними підрозділами правоохоронних органів, уповноважених на її проведення у повному обсязі в межах їх повноважень, визначених відомчими нормативними актами за допомогою проведення оперативно-розшукових заходів з метою виявлення первинної інформації про осіб, факти та обставини, що представляють оперативний інтерес.

1.2 Правові засади здійснення контролю за вчиненням злочину

Як відомо, суспільні відносини покликані впорядковувати такий соціальний інструмент, як право. З цією метою суспільні відносини закріплюються в юридичних нормах та правових актах, які можуть використовуватися для надання цілеспрямованого регулюючого впливу фактично у будь-якій сфері відносин, у тому числі які виникають у сфері здійснення контролю за вчиненням злочину.

Правове регулювання здійснення контролю за вчиненням злочину - це здійснення за допомогою системи правових засобів впливу на оперативно-розшукові відносини з метою їх упорядкування.

Розгляд правового регулювання важкий без з'ясування питання про його механізм, оскільки в останньому проявляється динамічна характеристика правової системи, яка показує, як складаються та реалізуються правові відносини, що породжують зрештою конкретні вчинки людей. Механізм правового регулювання складається із наступних елементів: 1) юридичних норм; 2) правовідносин; 3) актів реалізації прав та обов'язків [21].

1. Юридичні норми становлять основу правового регулювання. У сфері здійснення контролю за вчиненням злочину під оперативно-розшуковою нормою розуміється загальнообов'язкове, формально-визначене правило поведінки, встановлене та забезпечене державою та спрямоване на врегулювання відносин під час здійснення контролю за вчиненням злочину.

Теорія права у структурі правової норми виділяє три елементи: гіпотезу, диспозицію, санкцію.

Гіпотеза є частиною правової норми, що вказує на конкретні життєві обставини, за наявності або відсутності яких реалізується оперативно-розшукова норма (наприклад, вказівка на підстави та умови проведення певних форм контролю за вчиненням злочину ст. 271 КПК України).

Диспозиції - частина норми, що закріплює модель поведінки, якій повинні слідувати суб'єкти, що здійснюють контроль за вчиненням злочину.

Так як, контроль за вчиненням злочину відносять до оперативно-розшукових дій, то і посилатися ми будемо на Закон України «Про оперативно-розшукову діяльність» (далі – Закон про ОРД).

Серед диспозицій за способом їх викладу виділяють:

1) прості - що регламентують загальні ознаки варіанта поведінки суб'єкта, що здійснює контроль за вчиненням злочину без розкриття його ознак (наприклад, спостереження);

2) описові - що регламентують основні ознаки поведінки суб'єкта, що здійснюють контроль за вчиненням злочину;

3) відсилочні - відсилають для ознайомлення до іншої норми Закону про ОРД [22]. Наприклад, згідно зі ст. 5¹ Закону про ОРД здійснюється за наявності підстав, передбачених ст. 5 цього Закону.

4) бланкетні - ті, які відсилають для ознайомлення з правилом поведінки до інших законів та підзаконних нормативних правових актів (ст. 7 Закону про ОРД).

Санкція є частиною правової норми, яка вказує на несприятливі умови, що виникають у разі порушення диспозиції. Наприклад, невиконання

законних вимог посадових осіб, які здійснюють контроль за вчиненням злочину, або перешкоджання її законному здійсненню тягнуть за собою відповідальність, передбачену законодавством України (ст. 14 Закону про ОРД).

Правовідносини є наслідком дії права як соціального та державного інституту. Право регулює лише найважливіші відносини, які мають істотне значення для держави, нашого суспільства та громадян. До них входять відносини у сфері ОРД.

Під оперативно-розшуковими правовідносинами розуміють врегульовані оперативно-розшуковими нормами фактичні (реальні) суспільні відносини, учасники яких є носіями суб'єктивних прав та юридичних обов'язків, які охороняються та гарантуються державою з метою досягнення результату, передбаченого оперативно-розшуковим законодавством.

Оперативно-розшукові правовідносини характеризуються такими особливостями:

- вони здійснюються у правовій формі на основі оперативно-розшукових норм;
- можуть мати як гласний, так і негласний характер;
- є однією з форм встановлення кримінально-правових відносин;
- сприяють реалізації як кримінально-правових, а й у деяких випадках адміністративно-правових відносин;
- можуть породжувати кримінально-процесуальні правовідносини, а деяких випадках самі можуть виникати з кримінально-процесуальних правовідносин;
- їм властивий багатосистемний характер, тобто, для досягнення конкретної мети в одних випадках достатньо одного правовідношення, в інших потрібна їхня сукупність.

Особливістю правовідносин у сфері ОРД і те, що є оперативно-розшуковими, але з елементами інших галузей права. Багато правовідносин

адміністративно-правового, кримінального, трудового, фінансового та інших галузей права знаходять своє закріплення в оперативно-розшукових нормах.

Оперативно-розшукові правовідносини залежно від співучасників поділяються на відносини:

- між керівниками органу, який здійснює ОРД, та оперативними співробітниками;
- оперативними співробітниками та особами, щодо яких розпочато оперативно-розшукове провадження;
- оперативними співробітниками та особами, які сприяють органам, які здійснюють ОРД;
- особами, які сприяють органам, які здійснюють ОРД, та особами, щодо яких проводяться ОРЗ;
- оперативними співробітниками та суб'єктами, які здійснюють контроль та нагляд за ОРД.

По тривалості правовідносини поділяються на короткочасні (одноразове конфіденційне ставлення оперативного співробітника і конфідента, вилучення предметів і документів під час проведення гласних ОРЗ) і довгострокові (тривале використання службових приміщень під час проведення ОРЗ, укладання договору про довгострокове співробітництво з конфідентом та ін.)

Залежно від суб'єктів, що беруть участь у правовідносинах, виділяють:

- а) внутрішні правовідносини, що виникають у рамках одного з органів, що здійснює ОРД;
- б) зовнішні правовідносини, що виявляються у взаємодії з іншими структурами (органами попереднього розслідування, працівниками кримінально-виконавчої системи, міжнародними правоохоронними органами та організаціями, прокуратурою та ін.).

Акти реалізації прав і обов'язків виражаються у конкретних діях співробітника органу, що здійснює ОРД.

Зазначені акти можуть виражатися у формі: а) актів-документів, що оформлюються письмово (постанова керівника оперативно-розшукового

органу, рапорти, довідки, що складаються оперативним співробітником тощо); б) актів-дій (усні розпорядження, накази керівника оперативно-розшукового органу, різноманітні поведінкові акти оперативного співробітника).

Письмові акти-документи мають певну структуру, яка, як правило, складається з певних частин: вступної, описової, мотивувальної, резолютивної. Виділяються акти, які мають розділи, крім резолютивної частини, тобто, акти-резолюції (наприклад, резолюція керівника оперативно-розшукового органу на рапорті оперативного співробітника про проведення конкретного ОРЗ, про подальші дії - перевірку інформації та ін.).

Поведінковий акт в ОРД є різновидом поведінкового професійного акту, з якого здійснюється позитивний вплив на злочинність. До таких актів належать: отримання інформації, її зберігання та захист, реалізація інформації; здійснення оперативно-розшукових заходів та ін.

Поведінковий акт оперативного співробітника проявляється у таких обставинах: а) певних умовах оперативної обстановки, що складається (лінії, об'єкті, галузі роботи);

б) оперативно-розшукової ситуації, яка зумовлена проведенням різних оперативно-розшукових операцій, виявленням окремих видів злочинів, оцінкою конкретної оперативно-розшукової інформації, виробленням заходів оперативно-розшукового попередження злочинів, усуненням соціально-економічних та криміногенних факторів, що сприяють відтворенню злочинності та ін.

Виходячи з сутності та визначення що контроль за вчиненням злочину відноситься до негласних слідчих дій, стає ясно, що її здійснення безпосередньо пов'язане з певним обмеженням прав і свобод громадян, які здійснюють протиправні, кримінальні діяння. І тому з метою дотримання законності дуже важливо встановити чітке нормативне регулювання підстав та порядку проведення заходів контролю за вчиненням злочину, а також використання отриманих результатів для вирішення завдань зміцнення

країни, посилення громадського порядку [23]. Ця обставина викликає необхідність видання спеціальних нормативних актів, що передбачають:-

- перелік заходів, які держава дозволяє проводити з метою боротьби зі злочинністю;
- підстави та порядок проведення оперативних заходів щодо проведення певних форм контролю за вчиненням злочину;
- вичерпний перелік служб та підрозділів, які мають право на здійснення контролю за вчиненням злочину;
- цілі та порядок використання здобутих у процесі контролю за вчиненням злочину матеріалів;
- комплекс заходів, які забезпечують дотримання під час здійснення контролю за вчиненням злочину прав і свобод громадян.

Як вже зазначалося, для впорядкування та систематизації перерахованих основних положень вони викладені у Законі «Про оперативно-розшукову діяльність». Цей нормативний акт увібрав у себе та відбив досягнення теорії та передової практики діяльності оперативних підрозділів. Але в одному законі неможливо регламентувати детально всі заходи, що проводяться оперативними службами і тому існує цілий комплекс відомчих нормативних актів, що видаються уповноваженими органами в межах їх компетенції, в яких окремі положення закону знаходять своє конкретне втілення у вигляді наказів або носять рекомендаційний характер.

У той самий час слід зазначити, що з усієї важливості нормативних актів, присвячених безпосередньо і цілком контролю за вчиненням злочину, держава може обійтися без чіткої регламентації правових гарантій основних прав і свобод громадян. І в Україні, як у будь-якій правовій державі, поряд з нормами, що регламентують безпосередньо контроль за вчиненням злочину, існують й інші закони, що чітко встановлюють підстави певного обмеження прав і свобод громадян за необхідності проведення оперативних заходів щодо осіб, які вчинили або мають намір вчинити кримінально карані дії.

У зв'язку з цим необхідно звернути увагу на той факт, що в Основному законі держави - Конституції України встановлено цілу низку правових положень, що мають найважливіше значення для законності та ефективності здійснення контролю за вчиненням злочину з метою зміцнення країни громадського порядку. Наприклад, у Конституції України (ч. 2 ст. 55; ст. 58; ст. 64; ч. 1 ст. 62; ст. 22) прямо зазначено, що державний захист прав і свобод людини і громадянина України гарантується. Це означає, що контроль за вчиненням злочину має максимально повно та ефективно використовуватися для охорони прав і свобод громадян, попередження та розкриття вчинених щодо них правопорушень, забезпечення безпеки як окремих осіб, так і населення країни в цілому.

Крім внутрішніх нормативних правових актів для організації та тактики здійснення контролю за вчиненням злочину важливе значення мають міжнародні правові акти, відповідно до яких силові відомства України несуть зобов'язання перед іншими державами у сфері боротьби з наркомафією, організованою злочинністю, відмиванням грошей, здобутих злочинним шляхом, іншими протиправними проявами злочинних груп, які мають міжнародний характер.

Підсумовуючи, можна зробити такі висновки. Контроль за вчиненням злочину як гострий засіб державного примусу та стримування злочинності потребує чіткої правової регламентації.

Правової регламентації потребують насамперед такі найважливіші для практики елементи, як сили, засоби та форми контролю за вчиненням злочину, умови та підстави здійснення негласних слідчих дій, гарантії дотримання законності у цій специфічній сфері правовідносин. Оскільки контроль за вчиненням злочину різноманітний і складний, то регламентувати його у одному нормативному акті неможливо. Тому при здійсненні контролю за вчиненням злочину необхідно керуватися цілою системою законів та нормативних актів України, міжнародних правових норм. Правове

регулювання контролю за вчиненням злочину вирішує тісно взаємопов'язані завдання:

а) найефективніше використовувати негласні слідчі дії у боротьбі зі злочинністю;

б) у своїй діяльності максимально забезпечувати дотримання прав громадян, зокрема й винних у порушенні закону.

З вищевикладеного можна сформулювати такі визначення:

Правове регулювання контролю за вчиненням злочину - це система законів, законодавчих актів, що видаються в Україні та міжнародно-правових угод, які нормативно регламентують основи та порядок здійснення негласних слідчих дій з метою боротьби зі злочинністю в умовах неухильного дотримання законності.

Розглядаючи систему правового регулювання контролю за вчиненням злочину, слід передусім мати на увазі, що контроль за вчиненням злочину регулюється як національним (внутрішнім) законодавством, так і міжнародними правовими актами. Як говорилося вище, у національному законодавстві особливе значення має Конституція України як Основний закон держави. Звісно, у цьому нормативному акті безпосередньо контроль за вчиненням злочину не згадується. Але його здійснення неможливе без усілякого обліку цілого ряду статей, що містять вказівку на цілі, завдання та обов'язки держави щодо захисту прав і свобод громадян та юридичних осіб. З цієї точки зору найбільш важливими є наступні статті Конституції України: 3, 21-25, 35, 40, 45, 49, 55, 56, 57 та ін.

У даному дослідженні немає необхідності аналізувати кожен із зазначених статей, оскільки це відомо з точки зору аналізу вказаних актів під час вивчення загальних дисциплін у юриспруденції. Водночас необхідно звернути особливу увагу на ст. 2, 31, 55. Так, у статті 3 як обов'язок держави проголошено захист людини, її прав та свобод. Саме це є основним завданням контролю за вчиненням злочину.

У ст. 31 Конституції встановлюються права людини на недоторканність приватного життя, таємницю листування, телефонних переговорів, телеграфних та інших повідомлень. Обмеження цього права допускається лише за рішенням суду. Ця стаття викликає необхідність отримання санкції для проведення відповідних оперативних заходів виключно у судовому порядку.

У ст. 55 зазначається, що під час здійснення правосуддя забороняється використання доказів, отриманих із порушенням кримінального закону. Це становище викликає необхідність оформлення отриманих у процесі оперативно-розшукової діяльності даних відповідно до вимог кримінально-процесуального законодавства.

Таким чином, національне законодавство, що регулює контроль за вчиненням злочину, має базуватися на Конституції України як Основному законі країни.

Водночас в умовах демократичної держави контроль за вчиненням злочину як особливий вид державної діяльності має набути національного нормативного закріплення. При цьому національне законодавство має при максимальному обліку світових досягнень теорії контролю за вчиненням злочину та практики відображати історичний досвід розвитку контролю за вчиненням злочину в Україні та сучасні умови боротьби зі злочинністю у країні. До 1992 року оперативно-розшукова діяльність в офіційному законодавстві нашої країни не регламентувалася. У Кримінально-процесуальному кодексі, діючому на той момент, лише згадувалося, що органи дізнання мають право у межах своєї компетенції проводити оперативно-розшукові заходи на вирішення завдань боротьби зі злочинністю.

З метою ліквідації даної правової прогалини в 1992 році було видано перший правовий акт - Закон України «Про оперативно-розшукову діяльність», в якому вперше населення країни офіційно було поінформовано про наявні у розпорядженні правоохоронних органів сили та засоби, а також про вирішення за їх допомогою задач. У цьому нормативному акті велику

увагу приділено визначенню переліку оперативних підрозділів, які здійснюють контроль за вчиненням злочину, підстав та умов правомірності використання оперативних заходів. Але головне - у ньому точніше й деталізовано регламентовані форми контролю за вчиненням злочину та інші заходи щодо забезпечення прав та свобод громадян.

Водночас, як уже наголошувалося, в одному нормативному акті неможливо передбачити всю регламентацію складних комплексних заходів щодо боротьби зі злочинністю, у тому числі здійснення контролю за вчиненням злочину. У зв'язку з цим виникає необхідність видання цілого ряду законів, що істотно доповнюють та уточнюють положення закону «Про оперативно-розшукову діяльність». Як приклади таких законів слід зазначити Закони України від 21 червня 2018 року № 2469-VIII «Про національну безпеку України» [24], від 21 січня 1994 року № 3855-XII «Про державну таємницю» [25], Закон України від 23 грудня 1993 року № 3781-XII «Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів» [26] та інші, в яких особлива роль приділяється застосуванню контролю за вчинення злочину для вирішення завдань щодо зміцнення правопорядку та боротьби зі злочинністю.

У особливу групу слід виділити закони, що визначають комплектацію та порядок діяльності окремих правоохоронних органів та служб. Серед таких нормативних актів слід зазначити: Закони України від 2 липня 2015 року № 580-VIII «Про Національну поліцію» [27], від 2 червня 2016 року № 1404-VIII «Про виконавче провадження» [28], Закони від 25 березня 1992 року № 2229-XII «Про службу безпеки України» [29], від 1 грудня 2005 року № 3160-IV «Про Службу зовнішньої розвідки України» [30].

Свою специфіку мають закони, присвячені боротьбі з окремими видами злочинів, в яких є вказівки на застосування контролю за вчиненням злочину для їх припинення та розкриття. Наприклад, закони від 20 березня 2003 року № 638-IV «Про боротьбу з тероризмом» [31], від 6 грудня 2019 року № 361-IX «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів,

одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» [32] та ін.

У особливу групу нормативних актів слід виділити різні кодекси України: Кримінальний кодекс України [33], Кримінальний процесуальний кодекс України [34], Кримінально-виконавчий кодекс України [35], Митний кодекс України [36]. Їхнє значення неоціненне головним чином для надання результатам проведених форм контролю за вчиненням злочину офіційного процесуального характеру, використання їх для попередження злочинів, доведення провини при розкритті злочинів та вирішення інших завдань боротьби зі злочинністю.

Водночас слід зазначити, що існує низка проблем правового характеру, які створюють певні труднощі для ефективного проведення контролю за вчиненням злочину. Так, у чинному Кримінальному процесуальному кодексі взагалі відсутня процесуальна регламентація використання результатів контролю за вчиненням злочину. У статті 93 КПК України, присвяченій збору доказів, взагалі не згадано про оперативно-розшукову діяльність як джерело отримання відомостей та речових доказів. Навряд можна вважати що належить безпосередньо до оперативно-розшукової діяльності статтю 93 КПК України, в якій сформульовано положення про те, що докази, отримані з порушенням вимог Кримінального процесуального кодексу України, є неприпустимими. Подібна правова прогалина викликає багато питань, і тому справедливою є вимога практиків і вчених, які займаються проблемами оперативно-розшукової діяльності, внести відповідні зміни до Кримінального процесуального кодексу України з метою її правової регламентації.

Іншою правовою проблемою є неправомірне обмеження можливостей використання результатів оперативно-розшукової діяльності, закладене у ст. 8 закону «Про оперативно-розшукову діяльність». У цьому дослідженні донедавна було зазначено, що проведення такого дієвого негласного заходу, як оперативний експеримент, допускається лише з метою виявлення, попередження, припинення та розкриття тяжких злочинів. У той самий час

через пом'якшення кримінального покарання, проведеного останніми роками, багато складів злочинів у Кримінальному кодексі України віднесено до розряду середньої тяжкості. Це створювало правові перепони застосування, наприклад, оперативного експерименту для викриття небезпечних злочинців. Так, ч. 1 ст. 368 КК України, що передбачає відповідальність за отримання неправомірної вигоди, через невелику санкцію віднесено до злочину середньої тяжкості, що автоматично виключало використання оперативного експерименту для викриття винних осіб. Слід зазначити, що в даний час до статті 8 закону «Про оперативно-розшукову діяльність» внесено зміну, відповідно до якої проведення оперативного експерименту допускається також з метою виявлення, попередження, припинення та розкриття злочинів середньої тяжкості.

Наявність зазначених правових прогалин вказує на необхідність комплексного підходу до підготовки нормативних актів та максимального обліку положень та установлень, що містяться у виданих раніше законах.

Крім законів, до системи правового регулювання входить значна кількість підзаконних нормативних актів, що регулюють окремі правовідносини щодо контролю за вчиненням злочину. Сюди слід передусім віднести укази Президента України, наприклад від 7 листопада 2005 року № 1556/2005 «Про додержання прав людини під час проведення оперативно-технічних заходів» [37], від 10 січня 2000 р. № 24 «Про Стратегію національної безпеки України» [38].

Ціла низка важливих для здійснення контролю за вчиненням злочину положень міститься в постановах Уряду України. Як приклади можна навести такі нормативні акти, затверджені постановами Уряду України: Про затвердження Положення про основи організації розкриття органами внутрішніх справ України злочинів загально-кримінальної спрямованості (2004 р.) [39]; Про внесення змін до Інструкції про організацію оперативно-розшукової діяльності та негласної роботи оперативними підрозділами Національної поліції України (2020 р.) [40] та ін.

Значне місце серед підзаконних нормативних актів займають відомчі та міжвідомчі положення, інструкції, вказівки, у яких регулюються окремі аспекти негласних слідчих дій. При цьому багато хто з них має секретний характер і призначений виключно для службового користування співробітниками, які безпосередньо здійснюють оперативно-розшукову діяльність. Серед відкритих, гласних відомчих нормативних актів, якими слід керуватися в процесі оперативно-розшукової діяльності, можна назвати: наказ Генеральної прокуратури України від 21 грудня 2007 р. № 207 «Про організацію прокурорського нагляду за додержанням законів органами, які проводять оперативно-розшукову діяльність» [41]; спільний наказ Міністерства внутрішніх справ України, Генеральної прокуратури України, Служби безпеки України, Державного комітету у справах охорони державного кордону України, Державної митної служби України, Державної податкової адміністрації України від 09.01.1997 р. «Про затвердження Інструкції про порядок використання правоохоронними органами можливостей НЦБ Інтерполу в Україні у попередженні, розкритті та розслідуванні злочинів» [42] та ін.

Таким чином, систему правового регулювання контролю за вчиненням злочину становлять нормативно-правові акти, наявність яких дозволяє ефективно використовувати можливості контролю за вчиненням злочину у боротьбі зі злочинністю, максимально при цьому дотримуючись прав і свобод громадян.

Висновки до розділу 1

Забезпечення правопорядку є найважливішою постійною, позаісторичною функцією держави і метою її створення. Здійснюється ця функція особами та органами, організація та правове регулювання яких залежить від загального рівня розвитку держави та відповідає йому. Найефективнішим, а в деяких випадках єдином можливим засобом

забезпечення правопорядку була оперативно-розшукова діяльність, проведення негласних слідчих дій та здійснення контролю за вчиненням злочину.

Ця робота присвячена саме теоретичним та практичним особливостям здійснення контролю за вчиненням злочину. Цим терміном у роботі названі гласні та негласні заходи, що здійснювалися уповноваженими на те державною владою особами та органами при отриманні, аналізі та обліку (а в деяких випадках і реалізації) інформації про протиправні і небезпечні у державі діяння та осіб, які вчиняли ці діяння.

Комплекс положень про сучасний стан наукових уявлень про контроль за вчиненням злочину, його результати та їх використання при розслідуванні злочинів:

а) з метою виключення поліваріантності та, як наслідок, неоднозначності тлумачення поняття «контроль за вчиненням злочину», пропонується таке визначення, відповідно до якого під результатами контролю за вчиненням злочину повинні розумітися фактичні дані, відомості або інформація, отримані за допомогою проведення негласних слідчих дій, і які сприяють встановленню обставин, пов'язаних зі злочином, що готується або вчиняється;

б) визначені підстави та принципи використання результатів контролю за вчиненням злочину при розслідуванні злочинів, до яких віднесено: законність, тобто можливість використання таких результатів на стадіях попереднього розслідування та судового розгляду лише за дотримання вимог Закону про ОРД та кримінального процесуального закону; ідентифікація джерела отримання доказу та можливість його перевірки іншим способом; дотримання процесуальних правил надання результатів оперативно-розшукової діяльності органу, який здійснює кримінальне судочинство; дотримання правил конспірації;

в) результати контролю за вчиненням злочину залежно від способу їх отримання, можливості перетворення на докази у кримінальних справах та

значущості поділяються на процесуальні та непроцесуальні. До процесуальної інформації віднесено ту, яка може бути отримана з обов'язковим дотриманням встановленого кримінальним процесуальним законодавством порядку. До непроцесуальної відноситься вся інша інформація, яка отримується з різних джерел і не відповідає вимогам кримінального процесуального закону.

РОЗДІЛ 2

ОРГАНІЗАЦІЙНІ АСПЕКТИ ЗДІЙСНЕННЯ КОНТРОЛЮ ЗА ВЧИНЕННЯМ ЗЛОЧИНУ

2.1 Форми контролю за вчиненням злочину

Контроль за скоєнням злочину є саме тією негласною слідчою (розшуковою) дією, за допомогою якої здійснюються вищеписані «викриття».

У частині 1 статті 271 Кримінального процесуального кодексу (КПК) України зазначено, що контроль за вчиненням злочину може здійснюватися у випадках наявності достатніх підстав вважати, що готується чи вчиняється тяжкий чи особливо тяжкий злочин.

Основними формами контролю за вчиненням злочину є:

- 1) контрольована поставка;
- 2) контрольована та оперативна закупка;
- 3) спеціальний слідчий експеримент;
- 4) імітація обстановки злочину.

Отже, слід звернути увагу та проаналізувати кожен форму контролю за вчиненням злочину.

Так, почнемо з першої форми контролю за скоєнням злочину, а саме з контрольованої поставки. В даний час існує досить багато оперативно-розшукових заходів, які застосовуються правоохоронними органами, з метою розслідування та попередження злочинів, але, слід зазначити, що одним із найефективніших, з форм контролю за вчиненням злочину, визнано контрольовану поставку [43]. Зазначений захід спрямований на викриття наркоділків, які займаються транспортуванням досить великих партій наркотичних речовин як на території України, так і транспортуванням наркотичних речовин за кордон та з-за кордону. Вперше захід з

контрольованої поставки наркотиків було проведено в 70-х роки минулого століття співробітниками всесвітньо відомої організації - Інтерпол. В даний час цей оперативно-розшуковий захід активно застосовується співробітниками правоохоронних органів більшої частини країн світу.

В.І. Михайлов пише: «У практиці оперативно-розшукової діяльності під контрольною поставкою розуміється здійснюване за наявності зазначених у законі підстав та з дотриманням встановлених процедур переміщення під контролем правоохоронних органів, наділених правом здійснювати оперативно-розшукову діяльність, товарів та предметів з метою виявлення та припинення злочинів та осіб, причетних до їх скоєння» [44, с. 8].

Правознавцями, які присвячують свої праці дослідженню контрольованої поставки, неодноразово наводилася класифікація даних оперативно-розшукових заходів за різними ознаками [45]. Традиційно, вчені-правознавці виділяють такі види:

За територіальною ознакою.

Під внутрішньою контрольованою поставкою традиційно прийнято розуміти транспортування вантажу з наркотиками в межах території однієї держави. Такий вид оперативно-розшукового заходу неодноразово виявляє свою ефективність протягом усього періоду застосування. Цей вид операцій дозволяє встановити зв'язки наркодилерів, а також їх джерела і шляхи збуту нелегальних наркотичних засобів.

Також науці відомий такий вид контрольованих поставок, як зовнішній, або, як його ще називають міжнародний. Зазвичай такі постачання здійснюються спільно співробітниками правоохоронних органів кількох держав, дозволяючи виявити шляхи збуту незаконних наркотичних засобів між двома державами.

Також у теорії оперативно-розшукових заходів виділяють і третій вид поставки, який часто відносять до зовнішніх – транзитна контрольована поставка, коли наркотичні речовини перевозяться транзитом через територію однієї держави, на територію іншої.

Друга система класифікації контрольованих поставок ґрунтується на способі перевезення незаконних наркотичних засобів:

- транспортними вантажами (у контейнерах та спеціальних ємностях, а також у багажі);
- у особистих речах чи частинах тіла людини [46];
- контрольовані поставки шляхом використання послуг поштового зв'язку;
- інші способи поставок.

Третій спосіб класифікації, який виявлено вченими-теоретиками – це за способом одержання інформації про заплановану поставку наркотиків, їх виділяють два основні види: що виявляються на етапі підготовки транспортування наркотичних речовин, і ті, які виявляються безпосередньо в момент здійснення незаконного транспортування наркотичних засобів.

Також існує й інша класифікація, яка підрозділяє контрольовані поставки на звичайні та підмінні (або, як їх ще називають чисті). Їх суть у тому, що при звичайній контрольованій поставці оперативники, засікаючи незаконне транспортування наркотичних засобів, не втручаються в її процес, ретельно відстежуючи її. Якщо ж застосовується підмінна (чиста) контрольована поставка, то наркотичні речовини в вантажі замінюються на муляжі. Останній спосіб застосовується, часто, коли є побоювання, що надалі поставка може випасти з поля зору правоохоронних органів, у зв'язку з чим, щоб припинити потрапляння незаконних наркотичних засобів в обіг, їх замінюють на муляжі. При цьому необхідно відзначити той факт, що останні два способи контрольованої поставки нерідко застосовуються одночасно, тобто підмінюється лише частина наркотиків, таке комбінування дозволяє приспати пильність контрабандистів і наркоділків, і дає співробітникам правоохоронних органів, що здійснюють контрольовану поставку, вийти на шляху збуту та організаторів доставки, з метою їх арешту та припинення подальшого незаконного обігу наркотиків.

І остання класифікація, яка буде озвучена у цьому дослідженні – залежно від характеру дій правопорушників, які здійснюють поставку наркотичних речовин. Це досить важлива класифікація, оскільки, виходячи з неї, співробітники правоохоронних органів планують подальші дії. Відповідно до даної класифікації, поставки поділяються на супроводжувані кур'єром, і які супроводжуються [47].

Підсумовуючи, щодо цієї форми контролю за вчиненням злочину, необхідно зазначити, що контрольована поставка наркотиків – одна з найефективніших комплексних заходів, що проводяться правоохоронцями, оскільки дозволяє зібрати доказову базу для арешту та притягнення до відповідальності правопорушників, а також запобігти та припинити в майбутньому незаконний обіг наркотичних речовин.

Друга форма контролю за вчиненням злочину є контрольована та оперативна закупка. Контрольована та оперативна закупка – це оперативно-розшуковий захід, при якому з відома та під контролем органів, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність, допускається придбання наркотичних засобів, психотропних речовин та їх прекурсорів, а також інструментів чи обладнання [48].

Проводиться шляхом укладання з особою, підозрюваним у зайнятті незаконною діяльністю, уявної угоди щодо відплатного придбання предметів без мети їх подальшого споживання або збуту. Загальні тактичні прийоми – зашифрованість проведення та фіксація за допомогою технічних засобів. При виявленні організованої групи проведення заходу має здійснюватись у кілька етапів. Перший етап включає створення відповідної легенди, що імітує наявність злочинних цілей. На другому етапі передбачається встановлення контакту зі злочинною групою та проведення «переговорів». І на третьому завершальному – здійснення закупки. У проведенні спеціальних операцій важлива роль відводиться використанню готівки, що пред'являються торговцю наркотиками для того, щоб викликати менше підозр і для більшої переконливості перед наркоторговцем, що той має справу зі справжнім

покупцем. Розмір суми готівки залежить від місцевих тенденцій продажу та збуту наркотиків, а також від кон'юнктури ринку, що склалася. За відносної нестачі певного товару, наприклад, кокаїну, можливо, що підозрюваний не в змозі його поставити. Співробітники, які проводять операцію, перш ніж розпочати переговори про закупку, повинні знати про реальну ціну на наркотики. Якщо за наркотик проситься занадто висока або занадто низька ціна, або якщо підозрюваний завзято не погоджується укласти угоду на вигідних умовах, або з надмірною готовністю погоджується на невідгідні умови, то співробітник повинен з обережністю поставитися до подібної угоди.

Контрольована та оперативна закупка являє собою сукупність дій зі штучного створення органом, який здійснює оперативно-розшукову діяльність (співробітником оперативного підрозділу), ситуації уявної угоди купівлі-продажу, в ході якої з метою отримати оперативно значущу інформацію з відома та під контролем органу, який здійснює ОРД, купується товар (без мети споживання та збуту) в особи - об'єкта оперативної зацікавленості, обґрунтовано підозрюваного у протизаконній діяльності (обмані споживачів, торгівлі забороненими товарами тощо) з нього (зброя, боєприпаси, наркотики тощо).

Оперативно-розшукова специфіка даного ОРЗ у тому, що з його допомогою можна не тільки добувати предмети та документи, що підлягають використанню як докази у кримінальному, адміністративному процесі, провадженні про порушення режиму в установах, що виконують кримінальні покарання, а й припинити протиправні дії об'єктів ОРД.

Третя форма контролю за вчиненням злочину є спеціальний слідчий експеримент. Спеціальний слідчий експеримент є оперативно-розшуковою дією, передбаченою кримінальним процесуальним законодавством, покликаним забезпечити перевірку та уточнення даних, які мають значення для кримінальної справи [49].

Виходячи з етимологічного значення, «експеримент» (від латів. *experimentum*) - це штучна систематична зміна умов спостережуваного явища та зв'язків з його іншими явищами. Тобто будь-який експеримент – це, перш за все, якесь дослідження, яке проводиться досвідченим шляхом [50]. Тому слід погодитися з думкою більшості вчених-криміналістів, які під спеціальним слідчим експериментом розуміють створення слідчим та оперативним підрозділом відповідних умов в обстановці, максимально наближеної до реальної, з метою перевірки справжніх намірів певної особи, у діях якої вбачаються ознаки тяжкого або особливо тяжкого злочину, спостереження за його поведінкою та прийняттям ним рішень про вчинення злочину.

Чим же слідчий експеримент відрізняється від спеціального слідчого експерименту? Відмінності в цих слідчих (розшукових) діях проявляються в наступному:

1) слідчий експеримент та спеціальний слідчий експеримент відрізняються за формою та порядком процесуального провадження;

2) спеціальний слідчий експеримент відноситься до негласним слідчих (розшукових) дій, тобто факт та методи його проведення не підлягають розголошенню, за винятком випадків, передбачених КПК України. В свою чергу, слідчий експеримент немає характеру негласності, тобто відомості про його проведення вільно доступні для певного визначеного процесуальним законодавством кола осіб;

3) слідчий експеримент має ретроспективний характер, тобто здійснюється моделювання, відтворення дій, обстановки певної події, що вже мала місце. Спеціальний слідчий експеримент спрямован на створення моделі відповідних умов в обстановці, максимально наближеної до реальної, тобто створення штучної моделі, в якій будуть реалізовано відповідні дії залежно від потреб та плану слідчого;

4) під час проведення слідчого експерименту злочинця поінформовано про його процесуальний статус та про те, що проводиться відповідна слідча

дія, в рамках якої здійснюється моделювання події. При проведенні спеціального слідчого експерименту особа, щодо якої він проводиться, дезінформована, тобто вона сприймає штучно створену модель ситуації як реальність.

Для більш детального дослідження спеціального слідчого експерименту необхідно визначити сукупність ознак, які йому притаманні:

1) об'єктом пізнання під час проведення спеціального слідчого експерименту виступає сам злочинець та його поведінка у відповідних (створених слідчим та оперативним підрозділом) умовах в обстановці, максимально наближеній до реальної, тобто в контрольованій, штучно створеній обстановці, яка на думку злочинця є справжньою;

2) підставою для проведення є достовірна інформація про те, що особа, на яку буде направлено проведення негласної слідчої (розшукової) дії, вчиняє дії або готується до реалізації тяжкого чи особливо тяжкого злочину – тобто мають бути встановлені факти, що підтверджують наявність наміру вчинення відповідного злочину;

3) мета спеціального слідчого експерименту – перевірка справжніх намірів певної особи, у діях якої вбачаються ознаки тяжкого чи особливо тяжкого злочину, спостереження за його поведінкою та прийняттям нею рішення про вчинення злочину;

4) коло осіб, щодо яких може бути застосовано спеціальний слідчий експеримент, обмежено, а саме: це особа, в діях якої вбачаються ознаки тяжкого чи особливо тяжкого злочину;

5) форма проведення полягає у спостереженні та перевірці справжніх намірів особи, її поведінки та рішень про вчинення злочину, що здійснюються в контрольованих умовах з метою припинення злочинних дій;

6) спеціальний слідчий експеримент не впливає на мотивацію дій особи, що перевіряється, її дії є самостійними, до того ж, на її думку, проходять у реальних умовах;

7) спеціальний слідчий експеримент не повинен містити ознаки провокації.

Таким чином, спеціальний слідчий експеримент відрізняється від усіх інших слідчих дій суттєвими ознаками: завданням та метою, джерелом інформації та методами її отримання, місцем проведення.

Наступна форма контролю за вчиненням злочину – імітація обстановки злочину. Проблема імітації злочину є зараз однією з найбільш дискусійних тем, як у вітчизняному, так і в закордонному праві, що обумовлено неоднозначністю інтерпретації терміну провокації [51].

На сьогоднішній день поняття імітації злочину є дискусійним питанням. Не склалося єдиної думки щодо цього інституту. На думку С.Н. Радачінського, причини, що зумовлюють дискусійність питання такі:

- невирішеність питання про ступінь суспільної небезпеки імітаційної діяльності;
- відсутність тлумачення терміну «імітація» в кримінальному законодавстві України.

Радачінським С.Н. пропонується концептуальний підхід до визначення поняття імітація злочину: умисна одностороння діяльність винного, спрямована на моделювання такої поведінки іншої особи, яка б мала всі зовнішні ознаки злочину з метою дискредитації, шантажу або створення штучних доказів звинувачення [52, с. 21-22].

Тихомиров М.Ю. визначав імітацію злочину як підбурювання, спонукання окремих осіб, груп до дій, які можуть призвести до тяжких наслідків [53, с. 336].

У той самий час різними авторами виділяються відповідні ознаки, тобто ті якості, які дозволяють як розкрити зміст інституту імітації, а й відокремити його з інших суміжних понять. На думку А.А. Мастеркова провокація злочину має такі ознаки:

- мета дій провокатора - настання шкідливих наслідків для провокованого;

- об'єктивно провокація виявляється у діях, вкладених у порушення бажання брати участь у скоєнні злочину, пов'язаних із застосуванням фізичного чи психічного впливу. При цьому способи такого впливу можуть бути найрізноманітнішими: фізичне насильство, умовляння, запевнення у безкарності, лестощі, погрози та залякування, підкуп, обман, збудження почуття помсти тощо; – наявність у провокатора лише прямого наміру, причому цей намір має бути спрямований не на вигляд та наслідки вчиненого залученим злочину, а на сам факт його вчинення;

- відсутність у провокованого наміру на скоєння злочину, до якого його залучають, до початку провокаційних дій [54, с. 32-33].

На думку В.В. Дударенка, основною ознакою імітації злочину є соціальна небезпека. Вона виділяє коло суспільних відносин, яким провокацією завдається шкоди [55, с. 32-33].

Серед них органи, які ведуть досудове слідство. Робота слідства ґрунтується на оперативному та кваліфікованому реагуванні на кожне повідомлення про злочин. Слідчі органи зацікавлені у тому, щоб притягнення до кримінальної відповідальності здійснювалося лише щодо винних осіб. Інакше відбувається применшення авторитету та втрата довіри до правосуддя. Також імітація злочину стосується прав та свобод людини. Цей аспект виявляється у тому, що права, що належать спровокованій особі, яка через певні обставини стає потерпілою від дій провокатора, порушуються [56].

Наступна ознака - матеріалізованість. Тобто імітація злочину не є способом думок, наміром з точки зору матеріального втілення. Імітація злочину - діяння, яке обумовлено створенням умов вчинення злочину іншою особою.

Третя ознака – об'єктивність. Як правило, імітація – це латентна дія. Той, хто провокується, не повинен здогадуватися про наміри імітатора. Імітатор своїми діями, поведінкою може створити обстановку, яка змусить вчинити задумане ініціатором. У формі бездіяльності імітація неможлива.

Справа в тому, що недіючий імітатор не зможе реалізувати свої плани повністю. У разі загрози настання суспільно-небезпечних наслідків немає.

До ознак імітації слід віднести обстановку та спосіб вчинення імітації злочину.

У зв'язку з цим варто сказати, що здійснення імітації злочину потребує ретельної підготовки. Необхідно обміркувати обстановку вчинення злочину, місця, створити комфортні умови для особи, що провокується. Вибір місця, як правило, залежить від особи, яку планується провокувати.

Провокатор усіма засобами намагається привернути до себе провоковану особу з метою досягнення наміченої мети. Крім того, здійснювати імітацію злочину потрібно таємно, як зазначає законодавець без згоди особи, яка провокується. Справа в тому, що відкритість діяння, коли, наприклад, особі стає відомо про плани провокатора, сутнісно утворює спільність наміру, змову. Ці ознаки підходять під співучасть, а не імітацію злочину.

Важливою ознакою є ціль. Так було в Постанові Пленуму Верховного України [57] вказується, що відповідальність за імітацію злочину настає лише у разі, коли спроба передачі грошей, цінних паперів, іншого майна чи надання послуг майнового характеру здійснювалася з метою штучного формування доказів вчинення злочину чи шантажу і посадова особа чи особа, виконує управлінські функції у комерційній чи іншій організації, свідомо для винного не робила дії, які свідчать про її згоду прийняти хабар чи предмет комерційного підкупу, або відмову прийняття.

Багатьма дослідниками підхід до визначення мети імітації злочину як основна ознака визнається правильним. Справа в тому, що умови скоєння особою злочину створюються спеціально, з метою настання у особи, яка провокується, несприятливих наслідків.

Так, В.В. Дударенко визначає сутність мети імітації злочину:

По-перше, мета імітації злочину «штучне створення доказів вчинення злочину» багато в чому визначається віднесенням злочину провокації до

злочинів проти правосуддя. У зв'язку з цим законодавець дає чітке встановлення неприпустимості провокуючого впливу як на громадян, а й у систему правосуддя. Судова система занепаде, якщо до суду постійно надходитимуть штучно створені докази вчинення злочину.

По-друге, мета визначає соціальну сутність імітації злочину як зрадницької поведінки.

По-третє, мета імітації злочину характеризує юридичну природу провокації як односторонню діяльність провокації.

Завдяки меті можна відмежувати імітацію злочину від, наприклад, злочинної співучасті, яка за об'єктивними ознаками дуже схожа на імітацію злочину [55, с. 35]. Ми вважаємо вказівку на мету провокатора невід'ємною частиною суб'єктивної сторони відповідних складів злочинів, тому що це дозволяє відмежувати злочин цього виду від подібних складів, правильно кваліфікувати вчинене, визначити розмір покарання.

Крім того, на думку С.М. Радачінського, відсутність чіткого закріплення поняття імітації злочину не дозволяє повною мірою виділити його ключові ознаки. Найчастіше досить складно провести межу між правомірними діями посадових осіб органу, який здійснює оперативно-розшукову діяльність, та діями, що «імітують» суспільно-небезпечне діяння [58, с. 261-262]. Це зумовлює необхідність ухвалення додаткових нормативних правових актів, які забезпечують неприпустимість провокації під час проведення оперативно-розшукових заходів.

2.2 Організація проведення контролю за вчиненням злочину

Сучасний період розвитку українського суспільства характеризується корінними перетвореннями, які переважають у всіх сферах його життєдіяльності. Одним із негативних наслідків реформ в Україні стало ускладнення криміногенної обстановки. Загроза криміналізації суспільних відносин, складається у процесі реформування соціально-політичного устрою

та економічної діяльності, набуває особливої гостроти. Одним з основних факторів, що сприяє боротьбі зі злочинністю є, насамперед, організація проведення контролю за вчиненням злочину.

Заходи, що проводяться в процесі проведення контролю за вчиненням злочину, потребують організації. Від того, наскільки ретельно сплановано їхнє проведення, найчастіше залежить остаточний результат.

Недосконалість законодавчого регламентування негласних слідчих (розшукових) дій викликала потребу розробки та прийняття спеціального нормативного акту - Інструкції «Про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні», затверджена Наказом Генеральної прокуратури України, Міністерства внутрішніх справ України, Служби безпеки України, Адміністрації Державної прикордонної служби України, Міністерства фінансів України, Міністерства юстиції України 16 листопада 2012 р. Добротність цієї інструкції, все ж таки не найкращий спосіб утвердження принципу верховенства права.

Основою організації цих заходів є план проведення контролю за вчиненням злочину, у якому мають бути передбачені: зміст заходів; час та місце їх проведення; учасники проведення (конкретні співробітники органу, що здійснює проведення контролю за вчиненням злочину, а також громадяни, які з ними співпрацюють); використовувані технічні та інші засоби проведення контролю за вчиненням злочину; залучені з боку МВС та інших силових органів та засоби, із зазначенням їх завдань та порядку дій.

План проведення складається оперативним співробітником і подається на затвердження керівництву оперативно-розшукового органу.

Отже, розглянемо саме «організацію» проведення контролю за вчиненням злочину на прикладі контрольованої та оперативної закупки.

На сьогоднішній день, контрольована оперативна закупка займає гідне місце в арсеналі методів правоохоронних органів, спрямованих на виявлення та припинення злочинів. Контрольована оперативна закупка - це оперативно-

розшуковий захід (далі ОРЗ), який за наявності певних підстав та умов, передбачених законом «Про оперативно-розшукову діяльність» (далі – Закон про ОРД), може бути проведений оперативними співробітниками правоохоронних органів щодо будь-якого громадянина.

Як зазначалося вище, контрольована оперативна закупка є одним з основних та найпоширеніших оперативних заходів, оскільки факти збуту об'єктів, вилучених із цивільного обороту (зброя, боєприпаси, наркотики тощо) можна виявити та процесуально зафіксувати лише при затриманні осіб, причетних до протиправної діяльності, на місці злочину шляхом проведення оперативно-розшукових заходів. У ролі покупця може бути як оперативний співробітник, і будь-який інший громадянин, який дав згоду співпрацювати з оперативним підрозділом. Можливість участі громадян у контрольованій оперативній закупці передбачена Законом про ОРД.

Контрольована та оперативна закупка поєднується з іншими оперативно-розшуковими заходами – опитуванням, спостереженням, обстеженням приміщень, будівель, споруд, ділянок місцевості та транспорту, отриманням зразків для порівняльного дослідження, прослуховуванням телефонних переговорів, контрольованою поставкою, оперативним експериментом. У деяких випадках проведенню контрольованої оперативної закупки передують оперативне впровадження. Як правило, якщо точно відомо, що «товар», що збувається злочинцями, вилучено з цивільного обороту (зброя, боєприпаси, вибухові пристрої, вибухові речовини, підроблені гроші, документи та ін.), збувачі в ході контрольованої та оперативної закупки затримуються безпосередньо після здійснення угоди.

Разом з тим, для припинення незаконного обігу деяких об'єктів (наприклад, наркотиків чи психотропних речовин) виробляють, кілька закупок – «пробну» та «повторну». Це пояснюється тим, що при здійсненні «пробної» оперативної закупівлі ще не встановлено, чи товар, що купується, є наркотичним засобом, до якого виду належить і яка його маса (отримання даних відомостей необхідне для вирішення питання про відкриття

кримінального провадження та правильної кваліфікації кримінально-протиправного діяння. Таку інформацію можна отримати лише після спеціального дослідження придбаної речовини.

Після того, як дослідження проведено, отримано позитивні результати, проводиться «повторна» контрольована оперативна закупка, метою якої є затримання особи, причетної до збуту наркотичних засобів, на місці злочину. Одним із тактичних прийомів здійснення контрольованої оперативної закупки наркотичних засобів є, зокрема, можливість залучення до участі в ній як «покупців» громадян з тих, що вживають наркотики і раніше здійснювали добровільне здавання наркотиків. Остання обставина звільняє їхню відмінність від кримінальної відповідальності. Участь у контрольованій та оперативній закупці таких громадян – вимушена, але часом необхідна умова, оскільки вважається, що знайомство збувача з «покупцем» притуплює пильність збувача, забезпечує вчинення правочину під контролем оперативно-розшукового підрозділу.

Розглянемо алгоритм дій слідчого та працівників оперативно-розшукового підрозділу при здійсненні оперативно-тактичної операції, при якій метою реалізації справи оперативної розробки є проведення комплексу оперативно-розшукових заходів та слідчих дій, спрямованих на затримання та викриття осіб, причетних до незаконного збуту наркотичних засобів.

Центральною ланкою в такій оперативно-тактичній комбінації є оперативно-розшуковий захід «контрольована та оперативна закупка».

Існує кілька варіантів послідовності дій, що проводяться в рамках контрольованої та оперативної поставки.

1. Після проведення «пробної» контрольованої та оперативної закупки затримання збувача наркотиків не провадиться. З цього приводу відкривається кримінальне провадження. Приводом і підставою для цього є результати таких ОРЗ, як контрольована та оперативна закупка, в ході якої отримано зразок для порівняльного дослідження у вигляді придбаної речовини, та дослідження предметів та документів, що дозволяє зробити

висновок про те, що придбана речовина є наркотичним засобом, встановити вид та масу цього засобу. Після відкриття кримінального провадження у порядку, закріпленому КПК України виходить дозвіл суду на провадження обшуку за місцем проживання збувача. До проведення обшуку оперативний підрозділ проводить «повторну» контрольовану та оперативну закупку (за погодженням зі слідчим, але без отримання від нього доручення про провадження ОРЗ), після якої збувальник затримується за підозрою у вчиненні незаконного збуту наркотиків. За результатами другої контрольованої та оперативної закупки відкривається лише одне кримінальне провадження. Проте при цьому обшук за місцем проживання проводиться у рамках першої кримінальної справи. Надалі дві справи з'єднуються у одному провадженні.

2. Після проведення «пробної» контрольованої та оперативної закупки затримання збувальника не провадиться. За результатами цієї контрольованої та оперативної закупки відкривається кримінальне провадження (за фактом вчинення злочину). У рамках виконання доручення слідчого проводиться «повторна» контрольована та оперативна закупка, після чого збувальник затримується. За результатами «повторної» контрольованої та оперативної закупки або не порушується, або порушується і надалі з'єднується з першим в одному провадженні.

3. Після проведення кількох контрольованих та оперативних закупок їх результати передаються до слідчого підрозділу, де проводиться їх перевірка та вирішується питання про відкриття кримінального провадження. Після відкриття кримінального провадження, збувальник затримується слідчим та притягується до кримінальної відповідальності.

При цьому ситуація, при якій злочинні дії не припиняються і збувальник не затримується, незважаючи на позитивні результати «пробної» контрольованої та оперативної закупки, нині оцінюються по-різному: або як суперечить закону, або як не суперечить. Це пояснюється тим, що ще не склалася єдина практика проведення неодноразових розвідувальних заходів

щодо однієї особи в рамках справи оперативного обліку та її однозначної оцінки з боку наглядових прокурорів та суддів як правомірної практики.

Разом з тим, як справедливо вважають деякі фахівці, більше коректною і такою, що не суперечить закону, є наступна послідовність і зміст слідчих дій та розвідувальних заходів:

- «пробна» контрольована та оперативна закупка, без затримання збувальника;
- Відкриття кримінального провадження результатами «пробної» контрольованої та оперативної закупки;
- проведення за дорученням слідчого «повторної» контрольованої та оперативної закупки та інших розвідувальних заходів;
- затримання підозрюваного – збувача, допит підозрюваного, проведення в нього обшуку та проведення інших слідчих дій. Контрольована та оперативна закупка включає також складання відповідних документів, що фіксують її проведення та результати. Здійснення контрольованої та оперативної закупки можна поділити на три етапи. Підготовчий етап, що включає: перевірку первинної інформації; винесення ухвали про проведення перевіркової закупівлі; складання акту огляду грошових купюр, призначених передачі збувальнику під час угоди з об'єктами, вилученими з цивільного обороту. В акті фіксуються номери купюр, до акту додаються їх ксерокопії, а також контрольний зразок спеціальних слідоутворюючих коштів, якими обробляються грошові купюри (даний зразок відбирається на марлю та упаковується належним чином). В акті наголошується, що спеціальна хімічна речовина утворює світіння зеленого кольору в ультрафіолетових променях після обробки спеціальним засобом грошових купюр, вручених закупнику;
- складання протоколу (акту) особистого огляду закупника, що підтверджує відсутність у нього об'єктів, аналогічних тим, які здійснюються злочинцями, що необхідно для нейтралізації в процесі подальшого доведення злочинної діяльності можливої версії сторони захисту про те, що ці об'єкти були придбані не при перевіркової закупівлі, а з іншого джерела;

- складання протоколу (акту) про оснащення закупника технічними засобами з метою фіксації розмови між закупником і збувачем. У цьому документі повинні бути відображені дані про технічні характеристики записуючого пристрою та аудіокасети або цифрового носія інформації;

- у разі можливості здійснення фіксації угоди (процесу переговорів, вручення грошей, отримання об'єктів, що закуповуються) за допомогою відеозйомки здійснюється підготовка відповідних технічних засобів. Використання відеозйомки оформляється актом спостереження, у якому зазначаються відомості про технічні характеристики застосовуваних технічних засобів та упаковку магнітного носія (до акту може бути додана довідка спеціаліста про застосовані технічні засоби).

З другого краю етапі реалізується оперативний задум, тобто. здійснюються дії, безпосередньо спрямовані на отримання необхідного результату (збувальнику передаються гроші (або їх еквівалент у вигляді іншого майна), а натомість отримують «товар», що купується. Заключний етап може мати два варіанти, залежно від того, чи планується затримання збувальника негайно після скоєння угоди чи ні.

У разі «придбання товару» оперативним співробітником він становить докладний рапорт про перевірочну закупівлю та її результати. Якщо «покупцем» був сприяючий громадянин, то складається акт перевірочної закупівлі з фіксацією в ньому факту видачі придбаного наркотику.

До рапорту або акту перевірочної закупівлі додаються:

- протокол особистого огляду особи, яка здійснювала закупівлю «товару», із зазначенням факту вилучення придбаного об'єкта, стенограма аудіозапису розмови між збувачем та «покупцем» у ході контрольована та оперативна закупка;

- пояснення «покупця»; пояснення інших учасників перевірочної закупівлі;

- фіксування контакту збувача і «продавця» на відео- або фотоапаратуру; акт про видачу звукозаписного пристрою «закупником»; касети з аудіо-, відео- та фотоматеріалами;

- придбані об'єкти, вилучені у «закупника» після здійснення правочину.

Вони повинні бути упаковані належним чином та забезпечені пояснювальними написами та підписами осіб, присутніми при вилученні зразок спеціального засобу, використаного для позначення грошових купюр. Якщо в результаті контрольованої та оперативної закупки збувальник затримується, провадиться його особистий обшук або адміністративний огляд особи (залежно від того, чи проводиться затримання під час попереднього слідства або до відкриття кримінального провадження). У ході особистого обшуку оглядаються одяг та речі затриманого з метою виявлення слідів злочину, інших предметів та документів, які можуть стати речовими доказами у справі або мати орієнтовне значення (наприклад, можуть бути виявлені документи, аналіз яких дозволить встановити коло осіб, з якими контактує затриманий).

Під час контрольованої та оперативної закупки «мічених» грошей під час огляду затриманий оглядається в ультрафіолетових променях, фіксуються місця та колір світіння на тілі та одязі. Потім змиваються окремо з правої та лівої руки, інших місць. Також проводиться зріз нігтьових пластин. Одяг зі слідами барвника вилучається.

З метою доведення власності закуплених об'єктів затриманому, в нього відбираються зразки для подальшого порівняльного дослідження: змив з рук; зрізи нігтьових пластин; змив з губ і рота; одержання зразків біологічних рідин (крові, сечі, слини).

Вилучені зразки упаковуються окремо один від одного та опечатуються. Окремо також упаковується контрольний зразок матеріалу, за допомогою якого вироблявся змив (наприклад, марля, просочена водно-спиртовою сумішшю).

Крім зазначених заходів необхідно оглянути місце, де здійснювалася незаконна діяльність, про що скласти відповідний протокол. До участі в контрольованій та оперативній закупці на різних її етапах (в усіх вищезгаданих процедурах з метою їх посвідчення) залучаються, за необхідності та можливості їх запрошення, сторонні особи, так звані представниками громадськості або поняті.

Якщо контрольована та оперативна закупка проводиться під час розслідування кримінальної справи, після затримання, зазвичай, проводиться допит підозрюваної особи. Як свідки допитуються учасники оперативно-розшукових заходів. Щодо вилучених під час особистого обшуку (огляду) та обшуку за місцем проживання об'єктів та зразків для порівняльного дослідження призначаються відповідні судові експертизи.

Отже, зазначимо, що особливості проведення контрольованої та оперативної закупки є такі:

- огляд та позначки грошових купюр спеціальними складами виробляються у присутності громадян, про що складається відповідний протокол (акт), у якому вказується гідність купюр, призначених для оплати при проведенні закупівлі, їх серій та номерів, загальної суми, характеру упаковки, виду позначки та використаного спецзасобу, способу його прояву на грошах та упаковці;

- складання протоколу (акту) про вручення грошових купюр особі, безпосередньо залученої до провадження закупки (покупець), із зазначенням даних про неї, мети вручення грошей (допускається оформлення провадження огляду грошових купюр та вручення їх особі, що залучається до закупки, одним протоколом);

- здійснення опитування покупця про попередньо досягнуту ним домовленість, якщо така мала місце, для купівлі наркотиків, особах, які брали участь у ній, умовах її вчинення (дана рекомендація може поширюватися на покупця, що є співробітником міліції, який проводив оперативно-розшукові заходи);

- проведення інструктажу покупця про його поведінку в ході зустрічі зі збувачем (збувачами), можливі варіанти дій, умовний знак про закінчення угоди, його дії в момент наміченого затримання учасників угоди;

- для прослуховування переговорів між покупцем та продавцем (продавцями) проводиться постачання покупця відповідним спецзасобом (диктофоном, магнітофоном, радіомікрофоном). З цією метою оперпрацівником складається протокол (акт) про вручення у присутності громадян спецзасобу покупцю із зазначенням технічних даних цього засобу. На аудіокасету на початку стрічки записується інформація, за якою можна визначити коли, де, з якою метою, в якому складі розпочато оперативно-розшуковий захід. Цей факт відображається у протоколі (акті). У необхідних випадках проводиться опечатування касетоприймача спецзасобу печаткою з підписами всіх учасників складання протоколу, що відображається в протоколі (акті) (якщо цей оперативно-розшуковий захід проводиться працівниками оперативно-технічних підрозділів або з використанням спеціальних технічних засобів, що виключає можливість надання відомостей дана рекомендація може застосовуватися;

- здійснення огляду покупця перед виходом на контрольовану та оперативну закупку у присутності громадян зі складанням протоколу та відображенням у ньому факту відсутності у покупця будь-яких наркотиків; якщо покупець спрямовується на угоду на автомобілі, необхідно провести огляд його автомобіля зі складанням відповідного протоколу (акту) (дана вимога може не поширюватися на покупців, які є працівниками поліції);

- фіксація даного заходу здійснюється за допомогою складання протоколу (акту) про спостереження за подіями, що відбуваються, та застосування відео або звукозапису (кінозйомки, фотографування). У протоколі (акті) повинні бути відображені відомості про час і місце його проведення, осіб, які брали в ньому участь, хід зустрічі, момент угоди, а також дії осіб, які намагаються в момент запланованого та виробленого

затримання позбутися предметів, що їх викривають. Крім того, у ньому мають бути описані дії працівників, які беруть участь у затриманні;

- при затриманні продавця (продавців) безпосередньо після закупки проводиться його огляд, а також огляд інших учасників, що брали участь у даній угоді. Слід врахувати, що огляд проводиться до відкриття кримінального провадження, а в ході розслідування проводяться обшук або виїмка. У кожному разі складається відповідний протокол (акт). При цьому вилучаються придбані наркотичні засоби, гроші, інші предмети, документи, що свідчать про досконалу угоду. Все вилучене відповідним чином упаковується, забезпечується супровідним написом, підписами громадян, оперпрацівників, а по можливості та підписом особи, у якої вилучено;

- у тому випадку, якщо особі або особам, які затримуються після закінчення закупки, вдалося в момент затримання викинути наркотики або інші предмети, документи, що викривають у вчиненні протиправних дій, необхідно, з метою їх виявлення та вилучення, провести огляд місця події, місцевості чи приміщення;

- після проведеного заходу спецзасоби, використані покупцем для фіксації переговорів із збувачем, вилучаються, у присутності громадян що оглядаються, про що складається протокол (акт). При цьому записи прослуховуються, їх короткий (або повний) зміст відображається в протоколі (акті). У необхідних випадках з касетоприймального пристрою вилучаються касети, які одразу упаковуються в окремі пакети, відповідним чином опечатуються. У протоколі (акті) обов'язково вказується стан раніше накладеного друку на касетоприймальний пристрій, його цілісність.

Контрольована та оперативна закупка наркотичних препаратів буде здійснена з грубим порушенням норм КПК України у разі відсутності корінця квитанції про надання працівникам правоохоронних органів грошей на контрольовану та оперативну закупку таких препаратів.

«Так само судами було взято до уваги, що відповідно до п 2.10 «Інструкції про порядок оперативної закупівлі наркотичних препаратів та

речовин, психотропних та прекурсорів», затверджених наказом МВС України № 023/0134 для проведення оперативної закупівлі використовуються кошти СБУ, МВС. Їх отримання та використання здійснюються відповідно до відомчих нормативних актів правоохоронних структур. При цьому корінець платіжного документа від ВФРСВ УМВС України, який би свідчив про видання працівникам СУ витрат спеціального призначення з цього кримінального провадження для проведення оперативної закупівлі в особи, суду не представлено, що є грубим порушенням КПК»... (Постанова Верховного суду від 01.07.2020 роки № 643/10749/14-к).

Слід також нагадати про виняткову позицію Верховного суду в аналогічних злочинах:

Так ВС неодноразово вказував на те, що якщо матеріали кримінального провадження не будуть містити докази інших фактів збуту, то таку оперативну закупівлю слід розцінювати як провокацію до злочину і в результаті неприпустимими отримані докази. І повне виправдання людини!

Вивчення цієї категорії кримінальних справ показало, що наявні у розпорядженні слідчого записи на магнітних носіях та роздруківок тексту розмови рекомендується представляти для прослуховування обвинуваченим та особам, які беруть участь у розмові під час контрольної закупівлі. Факт їх перегляду та прослуховування необхідно відображати у протоколі допиту. У зв'язку з тим, що окремі (ключові) фрази та слова можуть трактуватися неоднозначно, для з'ясування їх смислового значення та всього контексту записаної розмови допитуваним особам доцільно поставити питання з відображенням відповідей на них у протоколі слідчої дії.

З практичного досвіду можна дійти невтішного висновку у тому, що злочини пов'язані з незаконним обігом наркотиків, скоюють як наркомани, і особи не вживають наркотичні засоби, наркотики викрадаються як особистого вживання, так і з метою подальшого збуту; групи, що займаються поширенням наркотиків, високо організовані, ролі суворо розподілені серед учасників цих груп, досить велика кількість джерел надходження наркотиків

у незаконний обіг. Всі ці фактори суттєво ускладнюють роботу оперативних працівників боротьби зі злочинами даного виду.

Також необхідно сказати, що ефективність роботи по боротьбі з незаконним обігом наркотиків зумовлюється насамперед правильною організацією оперативного обслуговування об'єктів та території, основою якого є робота з підбору та розміщення агентури. Позитивні результати оперативної перевірки у справах про незаконний обіг наркотиків досягаються, насамперед, при своєчасному встановленні та перекритті каналів розповсюдження наркотиків та тактично грамотному проведенні оперативно-розшукових заходів.

Висновки до розділу 2

В сучасних умовах України однією з основних загальнодержавних завдань, що вимагають прийняття великого комплексу невідкладних заходів, є зміцнення правопорядку та боротьба зі злочинністю. Особливо важливими у цьому відношенні є активізація попередження, розкриття та розслідування злочинів, що вчиняються організованими злочинними групами та злочинними спільнотами, до яких входить тероризм, злочини, пов'язані з незаконним обігом наркотичних засобів, зброї та ін.

Такі злочини заздалегідь плануються, готуються, маскуються і тому для викриття осіб, які їх вчинили, необхідно широке і вміле використання таких форм контролю за вчиненням злочину: контрольованої поставки; контрольованої і оперативної закупки; спеціального слідчого експерименту; імітування обстановки злочину.

Процес отримання та використання результатів, отриманих в процесі здійснення форм контролю за вчиненням злочину отримав певну правову регламентацію в КПК України та Законі України «Про оперативно-розшукову діяльність», однак все ж таки має ряд не вирішених питань, які

породжені практикою боротьби з злочинністю та відсутністю необхідних теоретичних досліджень.

Під організацією проведення контролю за вчиненням злочину розуміється їх фактична реалізація певної форми контролю за вчиненням злочину, яка включає уявлення результатів оперативної діяльності слідчих підрозділів, отримання ними поданих результатів, перевірку можливості використання в процесуальних цілях даних, отриманих в результаті оперативної діяльності, аналіз та оцінку слідчими підрозділами результатів оперативно-розшукової діяльності, визначення значення результатів оперативної діяльності при плануванні використовувати їх у процесі підготовки або проведення слідчих дій, прийняття рішення про використання результатів оперативної діяльності у розглянутому напрямку, реалізацію прийнятого рішення, попередження помилок під час його реалізації.

Особливості правового регулювання контролю за вчиненням злочину за чинним законодавством суттєво обмежують можливості слідчих підрозділів у отриманні відомостей, що стосуються розкриття та розслідування злочинів. Крім цього, вони також впливають на організацію взаємодії щодо використання результатів оперативної діяльності у розслідуванні злочинів.

РОЗДІЛ 3

ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ УДОСКОНАЛЕННЯ ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВИХ ОСНОВ КОНТРОЛЮ ЗА ВЧИНЕННЯМ ЗЛОЧИНУ

3.1 Проблеми удосконалення організаційно-правових основ контролю за вчиненням злочину

За всієї очевидної необхідності розробки та реалізації різноманітних заходів контролю за організованою злочинністю, у тому числі транснаціональної, своєчасність та ефективність вирішення цього завдання все ж таки залишає бажати кращого. Пояснюється це цілою низкою обставин. До їх числа відносяться: реальний запас фінансових та кадрових ресурсів кожної держави; ступінь корумпованості адміністративного апарату, насамперед правоохоронних органів; специфіка взаємовідносин кримінальних угруповань та окремих ланок політичної та економічної системи у конкретних суспільствах.

Як би там не було, структурно заходи контролю за злочинними організаціями у межах кожної національної юрисдикції (як, втім, і в міжнародних масштабах) складаються із загально-попереджувальних та спеціальних заходів, які в ідеалі складають єдиний комплекс, але на практиці серйозно вразливих з погляду їх повноти та систематизованості.

У рамках заходів спеціального попередження організованої злочинності раніше всього слід підкреслити значення кримінального процесуального законодавства. Протидія незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів продовжує залишатися важливою проблемою національної безпеки. Зберігається високий рівень незаконного розповсюдження наркотиків серед населення країни, особливо у

дитячому та молодіжному середовищі. До збуту наркотиків активно залучаються неповнолітні, жінки, безробітні.

Усе це вказує на необхідність не тільки виявлення таких злочинів та встановлення осіб, які їх вчиняють, але й на попередження, запобігання протиправній їх діяльності.

При розкритті та розслідуванні злочинів у сфері незаконного обігу наркотиків істотне значення має не тільки кваліфікація злочину, а й способи отримання доказів. Для цілей розшуку та доведення широко використовуються оперативно-розшукові заходи, одним з яких є оперативна закупівля.

Сформована нині практика проведення, фіксації та кримінально-процесуальної реалізації результатів оперативної закупівлі наркотичних засобів або психотропних речовин характеризується низкою порушень чинного законодавства, у тому числі відсутністю у постанові про проведення оперативно-розшукового заходу достатніх підстав для його проведення та оформленням результатів оперативної закупівлі наркотичних засобів або психотропних речовин у вигляді кількох документів, які не відповідають вимогам закону. Подібні порушення призводять до закриття кримінальних справ у сфері незаконного обігу наркотиків на стадії попереднього слідства через відсутність достовірних доказів або до зміни кваліфікації злочину при розгляді справ у суді.

Відповідно до ч. 1 ст. 8 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» оперативна закупівля щодо «...речовин та продукції, вільна реалізація яких заборонена або обіг яких обмежений ...» проводиться на підставі ухвали, затвердженої керівником органу, що здійснює оперативно-розшукову діяльність.

Постанова про проведення оперативної закупівлі наркотичних засобів або психотропних речовин обов'язково має містити обґрунтування необхідності її проведення. Відповідно Закону про ОРД основою проведення оперативної закупівлі є відомості «про ознаки ... протиправного діяння, якщо

немає достатніх даних для вирішення питання про порушення кримінальної справи». Обґрунтуванням проведення оперативної закупівлі у даному випадку можливо рішення одного з завдань оперативно-розшукової діяльності, зазначених у ст. 2 Закону про ОРД: «Виявлення, попередження, припинення та розкриття злочинів, а також виявлення та встановлення осіб, що їх готують або вчинили». Часто оперативна закупівля наркотиків проводиться по два або більше разів щодо одного і того ж збувача за постановами, що містять однакове обґрунтування. Це є прямим порушенням прав та свобод людини і громадянина та забороняється органам, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність. При судовому розгляді кримінальних справ такими матеріалами суду доводиться визнавати повторні та наступні оперативні закупівлі в одного і того ж збувача провокацією.

Відповідно до ст. 10 Закону про ОРД результати оперативно-розшукової діяльності можуть бути підставою для порушення кримінальної справи та подаватись до органів дізнання, слідчого або до суду, а також використовуватись у доведенні у кримінальних справах відповідно до положень кримінально-процесуального законодавства України, що регламентують збір, перевірку та оцінку доказів. Але ст. 11 Закону про ОРД з метою захисту відомостей про органи, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність, не допускає оприлюднення відомостей про організацію та тактику проведення оперативно-розшукових заходів; про осіб, запроваджених до організованих злочинних груп; про штатних негласних співробітників оперативно-розшукових апаратів; про осіб, сприяють цим органам на конфіденційній основі. Це суперечить положенню ст. 84 КПК України, що вимагає вказувати джерело обізнаності. Посилання на оперативні джерела як докази при розгляді справ у суді не беруться до уваги.

Іншою поширеною помилкою, яка потребує особливої уваги і тягне за собою низку порушень кримінально-процесуального законодавства, є поділ оперативної закупівлі на окремі епізоди з оформленням кожного їх відповідним документом.

Перед початком оперативно-розшукового заходу у присутності двох «незацікавлених громадян» (або понятих) проводиться особистий огляд закупника з метою встановлення відсутності в нього наркотичних засобів або психотропних речовин на момент початку закупівлі, що підтверджується протоколом особистого огляду. У переліку оперативно-розшукових заходів, що міститься у ст. 8 Закону про ОРД, особистий огляд не згадується, тобто посилення на цю статтю Закону під час проведення індивідуального огляду буде прямим порушенням чинного законодавства.

Оперативні співробітники у цій ситуації нерідко посилаються на:

- «особистий огляд і огляд речей» (ст. 264 Кодексу України про адміністративні правопорушення) [59];
- «особистий огляд і огляд речей» (ст. 340 Митного кодексу [36] – відмінний за змістом порядок, але який не здійснюється Національною поліцією);
- «обшук особи» (ч. 3 ст. 208, ч. 5 ст. 236 Кримінального процесуального кодексу, далі – КПК);
- «особистий обшук» (ч. 8 ст. 191, ч. 6 ст. 208 КПК України);
- «поверхнева перевірка» (ст. 34 ЗУ «Про Національну поліцію» [27]).

Закупник, який здійснює оперативну закупівлю наркотичних засобів або психотропних речовин у ході проведення оперативно-розшукового заходу, що не відноситься до категорії громадян, зазначеної у законі про ОРД.

У Законі України «Про заходи протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів та зловживанню ними» [60] вказується що з метою попередження, виявлення, припинення та розкриття злочинів, пов'язаних з незаконним обігом наркотичних засобів, психотропних речовин та їх прекурсорів органи, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність, мають право на провадження таких оперативно-розшукових заходів, як контрольована поставка оперативна закупівля, але не особистий огляд особи, яка здійснює закупівлю.

Таким чином, особистий огляд закупника, що проводиться оперативними працівниками, що не відповідає нормам чинного законодавства і, отже, є незаконним.

Виникає низка питань і до таких дій оперативних працівників перед початком проведення оперативної закупівлі, як видача коштів закупнику та огляд транспортного засобу, що використовується закупником.

Видача коштів також оформляється протоколом, якого додається лист із ксерокопіями купюр, переданих закупнику. В Законі про ОРД щодо переліку оперативно-розшукових заходів (ст. 8), видача грошових коштів закупника як самостійна дія не згадується. Саме тому протокол, який фіксує процедуру видачі коштів закупника, не може використовуватися як доказ при судовому розгляді кримінальних справ у сфері незаконного обігу наркотиків.

У разі використання транспортного засобу при проведенні оперативної закупівлі оперативні працівники підтверджують протоколом відсутність у автомобілі наркотичних засобів чи грошових купюр, безпідставно посилаючись на ст. 8 Закону про ОРД. Але в останній нормі як оперативно-розшукового заходу вказується обстеження транспортного засобу, а не його огляд чи догляд, і тому саме цей оперативно-розшуковий захід має оформлюватись протоколом.

Після закінчення оперативно-розшукового заходу добровільно видані закупником наркотичні засоби чи психотропні речовини у присутності понятих оглядаються оперативними співробітниками, про що складається протокол. Ця процедура також містить низку порушень кримінального процесуального законодавства.

У ст. 8 Закону про ОРД нічого не йдеться про добровільну видачу наркотичних засобів та психотропних речовин або їх огляду як про оперативно-розшуковий захід. Відповідно до ст. 6 Закону про ОРД при вирішенні завдань оперативно-розшукової діяльності органи, що її здійснюють, мають право «...здійснювати під час проведення оперативно-розшукових заходів вилучення документів, предметів, матеріалів і

повідомлень...», про що складається протокол відповідно до вимог кримінального процесуального законодавства України. Але в КПК України не вказується така слідча дія, як добровільна видача та огляд. Більше того, до відкриття кримінального провадження, згідно з КПК України, може бути проведені лише такі види слідчого огляду: огляд місця події; огляд предметів та документів; огляд ділянок місцевості та приміщень, які не є місцем події; огляд трупа; огляд тіла живих осіб; огляд тварин; огляд транспортних засобів. Таким чином, протокол добровільної видачі та огляду наркотичних засобів або психотропних речовин, складений після проведення оперативної закупівлі, також буде незаконним.

Відповідно до ст. 8 Закону про ОРД у ході проведення оперативно-розшукових заходів допускається використання відео- та аудіозапису, фотозйомки, а також інших технічних засобів, що не завдають шкоди життю та здоров'ю людей і не які завдають шкоди навколишньому середовищу. Фіксацію перебігу оперативної закупівлі наркотичних засобів або психотропних речовин доцільно проводити за допомогою відеозапису з використанням відповідних техніко-криміналістичних засобів. Після отримання такого відеозапису з метою залучення його до матеріалів кримінальної справи як речовий доказ на стадії попереднього слідства необхідно провести низку слідчих дій, оформлених відповідно до вимог кримінального процесуального законодавства. Насамперед це допит особи, яка виконала відеозапис, з відображенням у протоколі допиту підстав для її виконання; далі необхідно провести слідчий огляд відеозапису з описом його змісту у протоколі слідчого огляду; і, нарешті, винесення слідчим ухвали про залучення відеозапису до матеріалів кримінальної справи за фактом збуту наркотичних коштів як речового доказу. Тільки при дотриманні зазначеної процедури відеозапис, отриманий під час проведення оперативної закупівлі, стане доказом під час розгляду кримінальної справи у суді.

Наступний документ, який складається оперативними працівниками – протокол особистого огляду особи, затриманої під час оперативної закупівлі.

Цей протокол складається аналогічно протоколу огляду особи, яка здійснює закупівлю, і також є незаконним.

У деяких випадках затримання та особистий обшук збувальника оформлюються актом про виявлення та припинення злочину внаслідок оперативно-розшукових заходів. У цьому документі зазначається, що після добровільної видачі наркотиків оперативні працівники, керуючись ст. 8 Закону про ОРД, проводять дослідження його одягу та предметів, що знаходяться при ньому, а також обстеження його транспортного засобу з метою збирання зразків для порівняльного дослідження. Фактично в даному випадку проводиться особистий обшук затриманого збувача, що не відповідає вимогам закону, оскільки особистий обшук є слідчою дією та передбачає певну процесуальну підготовку для його проведення.

Проведення оперативної закупівлі наркотичних засобів або психотропних речовин здійснюється оперативними співробітниками з одержання доказів факту збуту. Але що надаються слідчому з метою доказування матеріали лише побічно підтверджують вину збувача. Єдиним прямим доказом факту збуту у цій ситуації виступають показання закупника про обставини одержання ним наркотичних засобів чи психотропних речовин. У разі заперечення збувачем своєї провини про факт збуту наркотиків та заяви про те, що закупник умовив або змусив його збути йому частину наркотичних засобів, які він зберігав для себе, слідство отримує два рівнозначні взаємовиключні докази. На підставі цього суд змушений визнати факт провокації збуту наркотиків оперативними співробітниками.

Відсутність у закупника наркотичних засобів на момент початку оперативної закупівлі та подальше виявлення у збувача мічених грошових купюр не доводить факту збуту. Особистий огляд закупника гарантує відсутність у нього наркотичних засобів, але не виключає можливості їх появи після його закінчення з якогось джерела, одним з яких може бути збувач. Виявлення у збувача мічених грошових купюр доводить не факт збуту наркотичних засобів, а факт передачі грошей закупником збувачу.

Обидва ці докази побічно підтверджують свідчення закупника, але не можуть спростувати заяву збувальника про його невинність.

Показання понятих та оперативних співробітників також є непрямими доказами, оскільки вони, як правило, не присутні особисто при купівлі-продажу наркотиків.

Резюмуючи, можна позначити типові помилки, які здійснюються оперативними співробітниками під час проведення оперативної закупівлі наркотичних засобів чи психотропних речовин.

По-перше, ухвала про проведення оперативної закупівлі часто затверджується неналежною особою.

По-друге, у постанові про проведення оперативної закупівлі не вказуються підстави для її проведення.

По-третє, у матеріалах кримінальної справи відсутня ухвала про подання результатів оперативно-розшукового заходу слідчим.

Відповідно до ст. 9 подання результатів оперативно-розшукової діяльності органу дізнання, слідчому або до суду здійснюється на підставі постанови керівника органу, який здійснює оперативно-розшукову діяльність, у порядку, передбаченому відомчими нормативними актами.

Таким актом є Інструкція «Про затвердження Інструкції про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні» [61], затверджена спільним наказом Генеральної прокуратури України, Міністерства внутрішніх справ України, Служби безпеки України, Адміністрації державної прикордонної служби України, Міністерства фінансів України, Міністерства юстиції України від 16.11.2012 № 114/1042/516/1199/936/1687/5. Відповідно до п. 4.1 зазначеної Інструкції «Протокол про хід і результати проведеної негласної слідчої (розшукової) дії (або її етапів) складається слідчим, якщо вона проводиться за його безпосередньої участі, в інших випадках - уповноваженим працівником оперативного підрозділу, і повинен відповідати загальним правилам фіксації кримінального провадження».

Таким чином, для того щоб результати оперативної закупівлі наркотичних засобів або психотропних речовин могли використовуватися в кримінальному процесі як докази, необхідне дотримання наступних вимог:

1. Фіксацію ходу оперативної закупівлі проводити за допомогою відеозапису з наступним залученням її до матеріалів кримінальної справи як речового доказу відповідно до кримінального процесуального законодавства.

2. Оформлення оперативної закупівлі проводити єдиним протоколом з описом результатів огляду одягу закупника, огляду та позначки грошових купюр, огляду та експрес-тестування наркотичних засобів або психотропних речовин.

3. Проведення оперативної закупівлі наркотичних засобів або психотропних речовин здійснювати з метою отримання прямих доказів, тобто метою доведення факту ініціативного збуту.

На закінчення слід зазначити, що правові основи державної політики у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин та у сфері протидії їх незаконному обігу з метою охорони здоров'я громадян, державної та суспільної безпеки встановлює Закон України «Про заходи протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів та зловживанню ними». Згідно цього Закону державна політика у сфері обігу наркотичних засобів та психотропних речовин спрямована на встановлення суворого контролю за їх оборотом, а також на скорочення кількості правопорушень у сфері їх незаконного обігу. Вирішення цих завдань залежить від ефективності процесу розкриття, розслідування та судового розгляду кримінальних справ, пов'язаних із незаконним обігом наркотиків. Достовірність отриманих доказів у кримінальних справах зазначеної категорії багато в чому визначається не лише рівнем професійної компетенції осіб, які здійснюють розслідування, а й суворим дотриманням вимог кримінального процесуального законодавства при оформленні результатів криміналістичної діяльності з розшуку та доказування.

3.2 Шляхи удосконалення організаційно-правових основ контролю за вчиненням злочину

Формування демократичної та соціально-правової держави в Україні пов'язані з розбудовою органів досудового розслідування та поліпшенням їх діяльності в цілому. Кримінальне процесуальне законодавство має відповідати європейським стандартам, сприяти утвердженню та забезпеченню прав і свобод людини.

Важливим завданням кримінального провадження є забезпечення швидкого, повного розслідування та судового розгляду, удосконалення порядку проведення слідчих (розшукових) дій, утворення найбільш оптимальної їх системи та підвищення кваліфікації ефективності її реалізації.

13 квітня 2012 року було прийнято чинний КПК України, який передбачає багато нововведень, у тому числі і щодо слідчих (розшукових) дій, зокрема такої форми контролю за вчиненням злочину як оперативна закупівля (ст. 271 КПК України). Як показує вивчення практики протидії злочинної діяльності організованих груп, які займаються незаконним обігом наркотичних засобів, одним з найчастіше оперативно-розшукових заходів при документуванні їхньої злочинної діяльності є оперативна закупівля. Саме оперативну закупівлю ми розглянемо в цьому підрозділі кваліфікаційної роботи та визначимо шляхи удосконалення організаційно-правових основ контролю за вчиненням злочину в сфері обігу наркотичних засобів.

В Україні є підстави для ревізії національного законодавства у частині регламентації оперативно-розшукової діяльності та боротьби з наркоторгівлею, переорієнтувавши його з роботи щодо підвищення статистичних результатів боротьби з наркотиками кожного окремого правоохоронного органу на боротьбу з реальними наркоторговцями. З одного боку, зазначена обставина пов'язана з юридичною неграмотністю працівників оперативних підрозділів та їх керівників, які працюють у сфері боротьби з незаконним обігом наркотиків. З іншого боку, належної боротьби

з реальними наркоторговцями не виходить тому, що окремі співробітники оперативних підрозділів, а також слідчі, що спеціалізуються на виявленні, припиненні та розслідуванні злочинів, пов'язаних з незаконним обігом наркотиків, у гонитві за «показниками», нерідко порушують чинне законодавство, провокуючи вчинення злочинів, фальшуючи результати оперативно-розшукової діяльності тощо.

Разом з тим, дослідження що проводилися в 2018 – 2021 р., показали, що судова практика з оцінки матеріалів, що відображають процес та результати проведення оперативної закупівлі, не є усталеною. Незважаючи на те, що відповідно до ухвали Постанови Верховного Суду колегією суддів Касаційного кримінального суду [62] результати оперативно-розшукових заходів можуть бути покладені в основу вироку, не всі суди приймають як докази складені оперативними працівниками документи. Більше того, дані документи стало прийнято називати процесуальними сурогатами, і часто в цьому винні самі оперативні працівники.

Новий Верховний Суд за час своєї роботи ухвалив ряд рішень, які стосуються даної проблематики. Зокрема, в постанові від 6 березня 2018 року (справа № 727/6661/15-к ККС ВС [63] відмітив, що відповідно до вимог ЄСПЛ для відмежування провокації від допустимої поведінки правоохоронних органів є низка критеріїв. Під змістовним критерієм розуміється наявність/відсутність суттєвих змістовних ознак, притаманних провокації правоохоронних органів, а під процесуальним критерієм – наявність у суду можливостей перевірити відомості про ймовірну провокацію під час судового засідання. Тобто, будь-яка інформація, що стосується існуючого наміру вчинити злочин або вчинюваного злочину, має бути такою, що здатна бути перевіреною, а державне обвинувачення повинно мати змогу продемонструвати на будь-якій стадії, що в його розпорядженні наявні достатні підстави для проведення оперативного заходу. В даній справі, суд прийшов до висновку, що провокація злочину не знайшла свого підтвердження, оскільки в матеріалах кримінального провадження відсутні

ознаки, притаманні провокації злочину правоохоронними органами, а саме спонукання до вчинення злочину, а в суду наявні всі можливості перевірити такі твердження засудженого.

Посилання засудженого на порушення пункту 1 статті 6 Конвенції про захист прав та основоположних свобод та посилання на рішення ЄСПЛ «Худобін проти Російської Федерації», «Тейшейро де кастро проти Португалії», зміст яких зводиться до вислову «не було б скоєно, якби не було спровоковано» не є прийнятними до застосування у вказаному кримінальному провадженні, оскільки у справі «Худобін проти Російської Федерації» спокусившись на гроші, заявник прийняв пропозицію співробітників поліції, які працювали під прикриттям, та продав їм героїн, скоївши злочин у сфері обороту наркотичних речовин, тобто в такому випадку встановлена провокація злочину [64].

Як зазначив Верховний Суд, такі висновки ЄСПЛ у зазначеній справі не можуть беззастережно поширюватись на ситуацію, яку моделює у своїй касаційній скарзі засуджений, намагаючись обґрунтувати свою позицію, проте, що він є потерпілим у вказаному кримінальному провадженні, і що йому нав'язали та змодельовали протизаконну поведінку.

В іншій справі (постанова від 12 квітня 2018 року справа № 748/3070/15-к) [65] колегія суддів ККС ВС дійшла висновку, що касаційну скаргу захисника слід задовольнити, скасувати вирок апеляційного суду і призначити новий розгляд. Так, в цій справі районний суд дійшов висновку про недоведеність вчинення особою кримінальних правопорушень, пославшись на те, що постанови про проведення негласних слідчих дій винесені з порушенням вимог процесуального закону, докази здобуті на підставі цих постанов є недопустимими, відсутнє відповідне процесуальне рішення про залучення особи, яка здійснювала оперативну закупку, у матеріалах відсутні відомості про дозвіл суду на проведення таких негласних слідчих дій, як зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж, проведення аудіо-, відеоконтролю особи.

Враховуючи наведене, місцевий суд дійшов висновку, що в судовому засіданні неможливо перевірити законність здійснення та достовірність результатів оперативної закупки тощо, а також вбачається наявність провокації злочину з боку правоохоронних органів. Суд постановив виправдати особу. Апеляційний суд не погодився із таким рішенням місцевого суду та постановив свій вирок, яким засудив особу за ч.ч. 1, 2 ст. 307 КК.

У касаційній скарзі захисник зазначив, що апеляційний суд зокрема не спростував тверджень місцевого суду про наявність у діях працівників правоохоронних органів ознак провокації злочину, що відповідно до позиції Європейського суду з прав людини, викладеній у справах «Ваньян проти Росії», «Тейксейре де Кастро проти Португалії», підлягає ретельній перевірці під час судового розгляду [66].

Так само не звернув увагу апеляційний суд і на ту обставину, що стосовно особи, яка брала участь у проведенні оперативних закупок у обвинуваченого, здійснювалося досудове розслідування за фактом вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ч. 3 ст. 185 КК України, що може свідчити про певну залежність зазначеної особи від правоохоронних органів. Також суд не взяв до уваги, що ця особа була безпосередньо знайома з обвинуваченим, а отже застосування заходів безпеки відносно неї є безпідставним, а наданий з цього приводу доказ (повідомлення про застосування заходів безпеки) є недопустимим, оскільки не передбачений кримінальним процесуальним законом та не містить підстав для прийняття такого рішення.

Нагадаємо, що в цьому підрозділі кваліфікаційної роботи, аналізуючи практику використання результатів оперативної закупівлі як приводу для відкриття кримінального провадження та доведення провини обвинувачених, ми дійшли таких висновків.

1. Цивільні особи, що беруть участь на прохання співробітників правоохоронних органів як покупця в «оперативній закупівлі» і купують

гроші зазначених органів наркотичні речовини, вчиняють злочин, передбачений ст.307 КК України, тобто незаконне придбання наркотичних речовин.

2. Законність звільнення від кримінальної відповідальності зазначених осіб судами не розглядалася, однак, судячи з практики, звільнялися вони від кримінальної відповідальності на стадії досудового слідства на підставі до ч.4 ст. 307. – у зв'язку з добровільним здаванням набутого героїну та активним сприянням розкриттю злочину. Ця підстава звільнення від кримінальної відповідальності для такого співвиконавця злочину є свідомо незаконною з вищевказаних причин.

3. Законність дій співробітників правоохоронних органів, що зведено до підбурювання, організації та пособництва вчинення злочину «закупівельним», що виражається у підбурюванні громадянина, який не є співробітником правоохоронних органів і не володіє владними повноваженнями особисто набувати наркотичних речовин, заборонених у вільному обігу, надання йому для цього фінансової та іншої допомоги у їх придбанні правоохоронними органами та судом при цьому не розглядаються.

Такі дії оперативних співробітників утворюють склад злочину, передбачений як ст. ст. 27, 307 України, так і ст. 309 КК України - співучасть у формі підбурювання, організації, пособництва у незаконному придбанні наркотичних засобів та перевищення посадових повноважень. Тому, оформляючи документи, в яких відображається процес підготовки оперативно-розшукового заходу, необхідно посилатися на відповідні норми законів «Про оперативно-розшукову діяльність» та вказувати, що всі дії, що описуються здійснюються з метою проведення оперативної закупівлі.

Що ж до завершального етапу оперативної закупівлі, то тут, у зв'язку з відсутністю «відкритого» нормативного акту, який регламентував би порядок процесуального оформлення результатів оперативно-розшукових заходів, доцільно йти шляхом, яким слідує ряд правоохоронних органів. Так, у разі потреби затримання збувальника у процесі оперативної закупівлі, слідчий

після вчинення «угоди» за участю оперативних співробітників, здійснює у збувача виїмку переданих йому «покупцем» грошових купюр. Потім отримані наркотики вилучаються у «покупця». Ці слідчі дії проводяться в рамках відкритого кримінального провадження. При цій ж умові у кримінальній справі цілком легально можуть фігурувати результати попередніх, негласних оперативних закупівель [67].

Після завершення кожного такого заходу слідчому необхідно допитати «покупця» (у разі згоди останнього брати участь у кримінальному процесі), вилучити у нього наркотичний засіб та провести інші слідчі події. У свою черга оперативні співробітники після завершення оперативної закупівлі оформлюють її результати довідками. Основним доказом у кримінальній справі, звичайно, будуть протоколи вилучення грошей і наркотичних засобів [68].

Крім питань оформлення результатів оперативної закупівлі, у практичній діяльності підрозділів, що протидіють незаконному обігу наркотиків, зустрічаються проблеми, які пов'язані з підставами проведення цих оперативно-розшукових заходів [69].

Наприклад, неодноразово відзначалися факти, коли у представлених слідчому оперативно-розшукових матеріалах були відсутні постанови про проведення оперативно-розшукових заходів. Були випадки, коли в матеріалах фігурували результати проведення двох і більше закупівель, а постанова була одна. Не всі постанови належним чином оформлялися та затверджувалися [70, с. 239-242].

На даний факт неодноразово зверталася увага, і є підстави вважати, що кількість зазначених промахів скорочуватиметься. Водночас слід відзначити, що вирішення цього питання може спричинити виникнення наступного. Насамперед, це відноситься до матеріалів такого оперативно-розшукового заходу, як оперативна закупівля. Крім того на практиці виникають випадки, коли дозвіл слідчого судді на проведення негласної (розшукової дії) було надано до внесення даних про кримінальне правопорушення до ЄРДР, а

також відсутність постанови прокурора про проведення контролю за вчиненням злочину. У такому разі докази, які отримані внаслідок такої закупки вважаються недопустимими, у зв'язку з порушенням процедури проведення оперативної закупки [71].

Щоб уникнути інших промахів процесуального характеру, також є доцільним:

- знайомити слідчих з матеріалами, підготовленими до реалізації, до їх офіційного подання до слідчих підрозділів;
- відстежувати позитивний досвід щодо документування злочинної діяльності осіб, які займаються незаконним обігом наркотиків, що є в правоохоронних органах інших регіонів;
- активізувати робочі зустрічі представників оперативних та слідчих підрозділів, на яких би, на прикладі конкретних матеріалів, обговорювалися проблеми кваліфікації злочинів, особливості проведення окремих слідчих дій та оперативно-розшукових заходів, процедурні аспекти подання та використання результатів оперативно-розшукової діяльності та і т. д.

Чи не зайвим, на наш погляд, буде запрошення на такі зустрічі представників прокуратури та суду.

На завершення також слід зазначити, що давно вже назріла потреба уніфікації документального оформлення результатів оперативно-розшукових заходів. Для цього необхідно визначити в нормативному акті відкритого характеру форми постанов про провадження оперативно-розшукових заходів, а також документів (протоколів), що відбивають їх результати. Звичайно, мова ведеться не про секретні документи, а про матеріали, які будуть фігурувати у кримінальній справі.

Висновки до розділу 3

Теоретично обґрунтовано, що пізнання та покращення якості оперативно-розшукової діяльності та відповідно посилення боротьби зі

злочинністю нерозривно пов'язане зі здійсненням контролю за вчиненням злочину.

Встановлено, що правильна постановка організаційної роботи оперативних підрозділів правоохоронних органів дозволяє вживати різнобічних заходів, спрямованих на вдосконалення всього організаційного механізму, покликаного забезпечувати безперербійне та ефективне здійснення контролю за вчиненням злочину.

Контроль за вчиненням злочинів здійснюється системою оперативних підрозділів правоохоронних органів за допомогою організації оперативно-розшукової діяльності, що базується на організаційно-структурних та організаційно-функціональних елементах.

Основою практичної реалізації контролю за вчиненням злочину у процесі життєдіяльності правоохоронних систем є принципи побудови та застосування інформаційних технологій.

Контроль за вчиненням злочинів провадиться на основі виявленої інформації уповноваженими суб'єктами у формі активного, наступального, безперервного впливу на осіб та умови, що сприяють здійсненню кримінальних проявів.

Методи контролю за вчиненням злочинів (запобігання та припинення) спираються на застосування конкретних інститутів оперативно-розшукової діяльності, криміналістики, кримінального та адміністративного права.

Ефективність та якість контролю за вчиненням злочинів досягається достатнім рівнем інформаційного процесу на користь попередження злочинних проявів.

Зниження ефективності контролю за вчиненням злочинів обумовлено низкою причин, у тому числі відсутністю в КПК України і Законі України «Про оперативно-розшукову діяльність» конкретних розпоряджень та нормативних визначень низки понять і категорій попередження злочинів, практикою оцінки роботи суб'єктів оперативно-розшукової діяльності

переважно за кількісними показниками, незадовільним рівнем знань основ оперативно-розшукової діяльності у ряду оперативних працівників.

Прийняття нормативних пропозицій щодо підвищення ефективності контролю за вчиненням злочинів дозволить конкретизувати завдання ОРД та використання її результатів, а також контролювати суб'єктами цієї діяльності виконання державними та громадськими структурами, органами місцевого самоврядування запропонованих заходів щодо усунення причин та умов, що сприяють вчиненню злочинів.

ВИСНОВКИ

Здійснене у кваліфікаційній роботі комплексне дослідження організаційно-правових аспектів контролю за вчиненням злочину, дозволило зробити такі висновки:

1. Визначено та досліджено етапи становлення та розвитку контролю за вчиненням злочину в Україні. У цьому встановлено, кожен етап характеризується як негативними, так і позитивними моментами. До позитивних можна віднести те, що з перших кроків становлення структури оперативних підрозділів та подальшого її розвитку здійснюються спроби наукового підходу до організації оперативно-розшукової діяльності, закріплення правового статусу ОРД, приділяється значна увага питанням організаційно-управлінського характеру з урахуванням мінливих цілей та завдань у боротьбі зі злочинністю.

В ході дослідження, керуючись методами системно-структурного аналізу, було доведено, що у кримінологічній теорії профілактики злочинів необхідно виділити самостійний напрямок - контроль за вчиненням злочину. Значимість цього напрямку в сучасних умовах постійно зростатиме.

На сьогоднішній день відсутні сучасні спеціальні кримінологічні дослідження, присвячені теоретичним та практичним питанням використання певних форм контролю за вчиненням злочину. Наявні окремі публікації носять обмежений характер і не дають обґрунтованого затвердження ролі та місця контролю за вчиненням злочину у системі профілактики злочинів.

У процесі дослідження встановлено, що до цього часу в кримінологічній науці відсутнє науково обґрунтоване визначення поняття «контроль за вчиненням злочину» як однієї з важливих складових комплексу запобігання злочинам. Поняття контролю за вчиненням злочину розуміється як сукупність об'єднаних єдиним тактичним задумом дій, заснованих на використанні оперативно-розшукових сил, засобів та методів, що

здійснюються оперативними підрозділами та окремими посадовими особами з метою своєчасного виявлення, попередження та розкриття злочинів, а також вирішення інших завдань оперативно-розшукової діяльності; необхідності визначення понять основних форм контролю за здійсненням злочину (що обмежують конституційні права та свободи громадян) і критеріїв віднесення дій оперативних підрозділів до оперативно-розшукових заходів, виходячи з переслідуваних цілей, практичних дій і виконуючих їх суб'єктів.

2. Сформульовано комплекс наукових положень про правове регулювання використання результатів контролю за вчиненням злочину при розслідуванні в Україні: а) правові основи контролю за вчиненням злочину через її специфіку припускають чітку структурованість. Головним її елементом є Конституція України. Законодавчі акти є наступним рівнем структури. Наступний рівень правового регулювання утворює двоступінчаста система підзаконних актів. Перший ступінь складають акти Президента України, Уряду України, а також акти найвищих органів судової влади держави. Другий ступінь представлений відомчими та міжвідомчими нормативними правовими актами; б) наявність ознак самостійної галузі права, і навіть особливості використання результатів контролю за вчиненням злочину під час розслідування злочинів вимагають, щоб така діяльність регламентувалася над рамками кримінального процесуального законодавства, а спеціальним законом, яким є Закон України «Про оперативно-розшукову діяльність».

Аргументовано пропозицію про необхідність розробки нового законодавчого акту, що регулює оперативно-розшукову діяльність, заснованого на накопичених знаннях, досвіді законотворчості в галузі контролю за вчиненням злочину, досягнення та недоліки безпосередньо в самій оперативно-розшуковій діяльності та її організації.

3. Проведений аналіз форм контролю за вчиненням злочину передбачених ст. 271 КПК України, дозволив встановити, що чинне

законодавство не передбачає повноцінного функціонування контролю за вчиненням злочину, особливо не визначено порядок організації та здійснення процедури за формами контролю за вчиненням злочинів, передбачених законом, що саме негативно впливає на ефективність їх реального використання у кримінальному провадженні. Необхідно вдосконалити правові та організаційні основи контролю за вчиненням злочину, формувати та публікувати спеціальні міжвідомчі нормативні закони та законопроекти про організацію та порядок здійснення контролю за вчиненням злочину, якими би передбачалось: загальні принципи поведінки під час здійснення контролю за вчиненням злочину та її окремі форми; порядок здійснення форм контролю за вчиненням злочину; умови, необхідні для проведення зазначеної негласної слідчої (розшукової) операції; повноваження та засоби участі в боротьбі зі злочинністю; особливості використання матеріалів, які були отримані в результаті проведення контролю за вчиненням злочину.

4. Організація проведення контролю за вчиненням злочину охоплює групу взаємопов'язаних, підпорядкованих єдиному злагодженому виконанню правових, організаційно-тактичних дій, спрямованих на перевірку достатніх підстав вважати, що тяжкий злочин вчинений або особливо тяжкий злочин вчинений, що проводиться лише за рішенням прокурора у зазначених законодавством формах.

До типової моделі організації проведення контролю за вчиненням злочину можна віднести наступні елементи:

- підготовка, що включає: постійний та систематичний аналіз інформації, яка містить підстави для моніторингу злочинної діяльності; надано провести правову оцінку отриманої інформації, запланувати проведення певних організаційно-адміністративних та правових заходів, а саме: визначення мети та завдання контролю над конкретною формою злочину; конкретизація системи заходів, спрямованих на вирішення завдань; раціональне застосування сил та засобів; організувати взаємодію уповноважених суб'єктів;

- провадження, це власне здійснення навчання практичної реалізації підготовки шляхом безпосереднього його проведення в режимі реального часу із залученням певних суб'єктів; належне забезпечення правильного документообігу в процесі здійснення контролю за вчиненням злочину;

- використання результатів контролю за вчиненням злочину, беручи до уваги загальні правила запису інформації, які встановлені КПК України, що може використовуватися в кримінальному провадженні.

6. Правовий аналіз чинного законодавства України та аналіз практики застосування оперативно-розшукових заходів при здійснення контролю за вчиненням злочину, дав змогу виявити проблеми, які можуть значним чином вплинути на провадження вказаної НСРД. Зокрема, вищезазначені проблеми включають:

- непослідовні причини боротьби зі злочинністю за загальним положенням ст. 246 Кримінального процесуального кодексу України;

- відсутність чіткого юридичного визначення негласних слідчих (розшукових) дій та контроль за вчиненням злочинів, які ускладнюють загальну ситуацію розуміння зазначеного НСРД і визначити його статус і роль у загальнодержавній системі запобігання злочинності;

- відсутність чіткого визначення у законодавстві поняття «провокаційний злочин», що може безпосередньо впливати на визначення правових результатів проведення контролю за вчиненням злочину;

- відсутність сформульованих на законодавчому рівні процедур і стратегій контрольованої поставки, оперативної закупівлі (особливо у сфері оперативної закупівлі наркотичних речовин та їх прекурсорів), спеціального слідчого експерименту, імітування обстановки злочину.

7. На сьогодні контроль за вчиненням злочину є однією з базових складових комплексу заходів, що проводяться з метою запобігання злочинності, через те, що успішна їх реалізація багато в чому визначає успіх боротьби зі злочинністю загалом. Вони не тільки повинні широко використовуватися у профілактичній діяльності, але й бути одними із

сучасних та ефективних інструментів її здійснення. Використання певних форм контролю за вчиненням злочину у системі профілактичної діяльності має бути відведене особливе місце, оскільки при професійному та цілеспрямованому їх застосуванні значно підвищується її результативність.

Виходячи з аналізу існуючого стану та прогнозу розвитку ситуації, можна виділити такі пріоритетні напрямки в науково-технічному та ресурсному забезпеченні діяльності органів на найближчий період:

- визнання контролю за вчиненням злочину фактором, що визначає можливості та ефективність правоохоронної діяльності;
- розвиток системи профілактичної діяльності за допомогою концентрації зусиль на пріоритетних напрямках удосконалення контролю за вчиненням злочину шляхом розробки, освоєння провадження та закупівлі комплексів технічних засобів для вирішення проблем профілактики конкретних видів злочинів (охорона громадського порядку та боротьба з поширенням наркотиків);
- активне впровадження досягнень вітчизняної та світової науки та техніки у практичну діяльність правоохоронних органів щодо проведення окремих заходів контролю за вчиненням злочину.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Кримінальне судочинство: сучасний стан та перспективи розвитку [Текст]: матеріали Всеукр. наук.- практ. конф. (Київ, 28 трав. 2021 р.) / [редкол.: В.В. Черней, С.Д. Гусарев, С.С. Чернявський та ін.]. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2021. 376 с.
2. Актуальні проблеми досудового розслідування [Текст]: зб. тез доповідей IV Всеукр. наук.-практ. конф. (Київ, 1 лип. 2015 р.). Київ Нац. акад. внутр. справ, 2015. 360 с.
3. Грибов М.Л. Повноваження слідчого судді щодо забезпечення законності контролю за вчиненням злочину. *Вісник кримінального судочинства*. № 1. 2018. С. 16-24.
4. Албул С.В. Контроль за учиненням злочинів: поняття та сутність. Закон, проступок, відповідальність: збірка наукових праць: присвячено 85-річчю докт. юрид. наук. проф. Л.В. Багрій-Шахматова /відп. ред. В.О. Туляков. Одеса: Юридична література. 2014. С. 16-19.
5. Комашко В.В. Визначення поняття контролю за вчиненням злочину як теоретико-правова проблема. В.В. Комашко, О.В. Шамара //Оперативно-розшукова діяльність органів внутрішніх прав: проблеми теорії та практики: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Дніпропетровськ, 25-26 вересня 2014 р.). Дніпропетровськ: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2014. С. 25-28.
6. Білічак О.А. Контроль за вчиненням злочину: поняття та форми. *Вчені записки ТНУ ім. В.І. Вернадського. Серія: Юридичні науки*. Том 28 (67). №2. 2017. С. 51-55.
7. Кушпін В.П., Циліорик І.І. Контроль за вчиненням злочину як один із видів негласних (слідчих) розшукових дій. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія: Юридичні науки. 2019. Випуск 23. С. 93-98.

8. Сибаль О.Б. Контроль за вчиненням злочину: кримінально-правовий аспект. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. №3. С. 337-342.
9. Білічак О.А. Основи оперативно-розшукової діяльності: підруч. /О.А. Білічак, В.О. Глушков, Ю.О. Найдьон. Київ. НА СБ України, 2014. 322 с.
10. Скок О.С., Миронова Т.М. Процесуальний порядок контролю за вчиненням злочину. Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (ДДУВС, 09.02.2018). С. 70-72.
11. Берназ В.Д. Правова природа, поняття та загальна класифікація негласних слідчих (розшукових) дій. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Юриспруденція*. 2013. Вип. 5. С. 226-231.
12. Тертишник В.М., Уваров В.Г., Сачко О.В. Контроль за вчиненням злочину: зміст, форма та юридична визначеність. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. №4. 2016. С. 132-135.
13. Комашко В.В. Доктринальні підходи до визначення поняття контролю за вчиненням злочину. *Науковий часопис Національної академії прокуратури України*. 2014. №4. С. 96-105.
14. Вандышев А.С. Направления оперативного поиска: в кн.: Теория оперативно-розыскной деятельности: Учебник / Под ред. К.К. Горяинова, В.С. Овчинского, Г.К. Сенилова. Москва. ИНФРА –М, 2007. С. 448.
15. Кваша Ю.Ф. Организация и тактика оперативно-розыскной деятельности органов внутренних дел. Организационно-тактические формы оперативно-розыскной деятельности органов внутренних дел: Лекции. Москва: Академия МВД РФ. 1994. С. 32.
16. Шахматов А.В. Агентурная работа в оперативно-розыскной деятельности: монография. Под ред. В.П. Сальникова, А.В. Федорова. СПб.: СПб ун-т МВД России, 2005 С. 37- 45;

17. Евстратиков Б.М., Захарцев С.И., Медведев В.М., Сальников В.П. Оперативно-розыскные мероприятия на каналах связи: монография. Под ред. В.П. Сальникова. СПб, фонд «Ун-т», 2005 С. 39-41.
18. Нагиленко Б.Я., Вандышев А.С. Теория оперативного поиска: в кн. Теория оперативно-розыскной деятельности: Учебник. Под ред. К.К. Горяинова, В.С. Овчинского, Г.К. Синилова-Москва. ИНФРА-М, 2007. С. 445-446.
19. Комашко В.В. Правові та організаційні основи контролю за вчиненням злочину: дис. канд. юрид. наук: 12.00.09. Одеса, 2016. 226 с.
20. Музиченко О.В. Поняття, підстави та мета проведення негласних слідчих (розшукових) дій. Право: історія, теорія, практика: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Львів, 14-15 березня 2014 р.). Херсон: Видавничий дім «Гельветика», 2014. 168-171.
21. Фомін С.Б. Проблеми нормативного регулювання контролю за вчиненням злочину. Науковий вісник публічного та приватного права. 2017. Випуск 5. Том 1. С. 216-223.
22. Про оперативно-розшукову діяльність: Закон України від 18 лютого 1992 р. № 2135-ХІІ. Дата оновлення: 24.11.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2135-12#Text>.
23. Охріменко І. Порівняльний аналіз окремих процесуальних положень кримінального процесуального та оперативно-розшукового законодавства України /І. Охріменко, С. Охріменко //Юридична Україна. 2013. №3. С. 90-95.
24. Про національну безпеку України: Закон України від 21 червня 2018 р. № 2469-VIII. Дата оновлення: 24.11.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text>.
25. Про державну таємницю: Закон України 21 січня 1994 р. № 3855-ХІІ. Дата оновлення: 24.11.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text>.

26. Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів: Закон України від 23 грудня 1993 року № 3781-ХІІ. Дата оновлення: 24.11.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3781-12#Text>.

27. Про Національну поліцію: Закон України від 2 липня 2015 року № 580-VIII. Дата оновлення: 08.08.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text>.

28. Про виконавче провадження: Закон України від 2 червня 2016 року № 1404-VIII. Дата оновлення: 01.12.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1404-19#Text>.

29. Про Службу безпеки України: Закон України від 25 березня 1992 р. № 2229-ХІІ. Дата оновлення: 24.11.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-12#Text>.

30. Про Службу зовнішньої розвідки України: Закон України від 1 грудня 2005 року № 3160-IV. Дата оновлення: 23.04.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3160-15#Text>.

31. Про боротьбу з тероризмом: Закон України від 20 березня 2003 року № 638-IV. Дата оновлення: 24.11.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/638-15#Text>.

32. Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення: Закон України від 6 грудня 2019 року № 361-IX. Дата оновлення: 24.11.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/361-20#Text>.

33. Кримінальний кодекс України: станом на 11 лют. 2013 р.: відповідає офіц. тексту / упоряд. В.І. Тютюгін. Харків. Право, 2013. 232 с.

34. Кримінальний процесуальний кодекс України: Кодекс України, Закон, Кодекс від 13.04.2012 № 4651-VI // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2013, № 9-10, № 11-12, № 13, ст. 88.

35. Кримінально-виконавчий кодекс України: станом на 16 січ. 2013 р.: відповідає офіц. тексту. Харків. Право, 2013. 88 с.

36. Митний кодекс України: Закон України №4495-VI від 13.03.2012 р. Голос України. 2012, 21 квітня №73. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4495-17>.

37. Про додержання прав людини під час проведення оперативно-технічних заходів: Указ Президента України від 7 листопада 2005 року № 1556/2005. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556/2005#Text>.

38. Про Стратегію національної безпеки України: Указ Президента України від 14 вересня 2020 р. №392/2020. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/3922020-35037>.

39. Про затвердження Положення про основи організації розкриття органами внутрішніх справ України злочинів загально-кримінальної спрямованості: Наказ Міністерства Внутрішніх справ України від 30.04.2004 № 458. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0814-04#Text>.

40. Про внесення змін до Інструкції про організацію оперативно-розшукової діяльності та негласної роботи оперативними підрозділами Національної поліції України: Наказ Міністерства Внутрішніх справ України від 27.10.2020 № 761. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1114-20#Text>.

41. Про організацію прокурорського нагляду за додержанням законів органами, які проводять оперативно-розшукову діяльність: Наказ Генеральної Прокуратури України від 03.12.2012 № 4/1гн. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0004900-12#Text>.

42. Про затвердження Інструкції про порядок використання правоохоронними органами можливостей НЦБ Інтерполу в Україні у попередженні, розкритті та розслідуванні злочинів: Наказ Міністерство внутрішніх справ України, Генеральна прокуратура України, Служба безпеки України, державний комітет у справах охорони державного кордону України, державна митна служба України, Державна податкова адміністрація України № 3/1/2/5/2/2 від 09.01.97. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0054-97#Text>.

43. Пеньков С.В., Волошина М.О. Теоретичне підґрунтя здійснення контрольованої поставки як форми контролю за вчиненням злочинів. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2019. № 2. С. 109-113.
44. Михайлов В.И. Контролируемая поставка как оперативно-розыскная операция. Москва, 1998. 96 с.
45. Кубов Р.Х. Оперативно-розыскная профилактика организованных преступлений в сфере внешнеэкономической деятельности. *Российский следователь*, 2008, № 3. с.23-26.
46. Овчинский В.С. Контролируемая поставка. Оперативно-розыскная деятельность. Под ред. К.К. Горяинова, В.С. Овчинского, А.Ю. Шумилова. Москва, 2001. URL: <http://www.bnti.ru/showart.asp?aid=989&lvl=05>.
47. Абдулаева Н.Д. Оперативное внедрение в деятельности оперативных подразделений органов внутренних дел: дис.. к.ю.н. Иркутск. 2007 г. С.158-182.
48. Тарасенко Р.В. Недоліки ч. 3 ст. 271 КПК України та їхній вплив на стан проведення оперативних закупок. *Вісник кримінального судочинства*. № 2. 2018. С. 107-115.
49. Багрій М.В. Спеціальний слідчий експеримент як форма контролю за вчиненням злочину. *Актуальні проблеми держави і права*. 2014. С. 386-391
50. Шинкаренко І.Р., Кириченко О.В. Організаційні засади спеціального слідчого експерименту. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2012. № 4. С. 585
51. Грібов М.Л. Судовий контроль за проведенням спеціального слідчого експерименту та імітуванням обстановки злочину. *Порівняльно-аналітичне право*. 2018. №1. С. 309-312.

52. Радачинский С.Н. Провокация преступления как комплексный институт уголовного права: проблемы теории и практики. Нижегородская академия МВД России Н. 2011. 52 с.
53. Тихомирова Л.В. Юридическая энциклопедия / Тихомирова Л.В., Тихомиров М.Ю. Москва 2007. 972 с.
54. Мастерков А.А. Уголовно-правовые и криминологические аспекты провокационной деятельности. 2000. 184 с.
55. Дударенко В.В. Юридическая природа провокации преступления в уголовном праве. Екатеринбург. 2017. 165 с.
56. Грібов М.Л. Розмежування спеціального слідчого експерименту й імітування обстановки злочину. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2016. №4 (101). С. 63-72.
57. Про практику розгляду судами кримінальних справ про виготовлення або збут підроблених грошей чи цінних паперів: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 12.04.1996 р. № 6. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0006700-96#Text>.
58. Радачинский С.Н. Проблемы установления признаков провокации в действиях правоохранительных органов, осуществляющих оперативно-розыскную деятельность. Юридическая наука и практика: *Вестник Нижегородской академии МВД России*. Нижний Новгород. 2011. С. 259-264.
59. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 № 8073-Х. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/>.
60. Про заходи протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів та зловживанню ними: Закон України від 15 лютого 1995 р. № 62/95-ВР. Дата оновлення: 03.07.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/62/95-%D0%B2%D1%80#Text>.
61. Про затвердження Інструкції про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні: Наказ Генеральної прокуратури України,

Міністерства внутрішніх справ України, Служби безпеки України, Адміністрації державної прикордонної служби України, Міністерства фінансів України, Міністерства юстиції України від 16.11.2012 № 114/1042/516/1199/936/1687/5. URL:

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0114900-12#Text>.

62. Постанова Верховного Суду колегією суддів Касаційного кримінального суду від 6 червня 2019 року. справа № 756/13170/14-к. URL: <https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/82420478>.

63. Постанова ККС ВП від 06.03.2018 року у справі №727/6661/15-к. URL: https://protocol.ua/ru/postanova_kks_vp_vid_06_03_2018_roku_u_spravi_7_27_6661_15_k/.

64. Провокація злочину: практика Європейського суду з прав людини. URL: <https://sud.ua/ru/news/blog/112137-provokatsiya-zlochynu-praktika-yevropeyskogo-sudu-z-prav-lyudini>.

65. Постанова ККС ВП від 12 квітня 2018 року справа № 748/3070/15-к. URL: https://zakon.cc/court/document/read/73438045_2148dd95.

66. Провокація злочину: практика Верховного Суду. URL: <https://radako.com.ua/news/provokaciya-zlochynu-praktika-verhovnogo-sudu>.

67. Головін Д.В. Особливості проведення оперативної закупки наркотичних засобів і психотропних речовин. *Південноукраїнський правничий часопис*. №2., 2021. С 138-143.

68. Сулейманова З.Р. Оперативна закупівля наркотичних засобів у структурі тактичної операції. URL: www.lex-line.com.ua.

69. Мусієнко І.І. Викриття злочинної діяльності наркоділків: постановка проблеми. *Форум права*. 2012. № 3. С. 471-475.

70. Теоретичні аспекти організації досудового розслідування: матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції м. Харків, 4 грудня 2015 р. Харків: ХНУВС, 2015. 508 с.

71. Оперативна закупка наркотичних засобів може проводитись лише у разі внесення відомостей про злочин до ЄРДР при наявності доручення на

це слідчого (ВССУ від 12 травня 2016 р. у справі № 553/1018/15-к) 31.01.2017. Протокол. URL: https://protocol.ua/ua/vssu_operativna_zakupka_narkotichnih_zasobiv_moge_provoditis_lishe_u_raz_i_vnesennya_vidomostey_pro_zlochin_do_erdr/.